

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
ПІДГРУНТЯ»**

(22-23 жовтня 2021 р.)

Київ
2021

УДК 34.01(063)
С 76

**Становлення громадянського суспільства:
С 76 нормативно-правове підґрунтя.** Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2021 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. – 100 с.
ISBN 978-617-7640-88-1

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Становлення громадянського суспільства: нормативно-правове підґрунтя». Розглядаються загальні питання конституційного права, муніципального права, цивільного права та процесу, адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного права, кримінального, кримінально-виконавчого права та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 34.01(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Гроза Д.В. РОЗВИТОК СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ.....	6
Зінсу О.І. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ	10
Качур В.О. РЕЛІГІЙНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЛІТИЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ: НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ XVI–XVII СТ.....	14
Сергєєв К.О. ЧАСОВО-ПРОСТОРОВА ВІДПОВІДНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	18
Shpyrko Yulia CONCEPT AND CLASSIFICATION OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTION.....	21
Тосенко О.С. ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	25

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Куненко І.С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЮСТИЦІЯ»	28
Паладієва Я.В. ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЗИТИВНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ.....	33

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Овчаренко В.В.

КОЛІЗІЙНІ ВІДСИЛАННЯ ДО ЗАКОНІВ

«НЕВИЗНАНОЇ» ДЕРЖАВИ.....37

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Замай А.О.

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ПЕРЕГЛЯНУТА)

ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....40

Мінакова А.Б.

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ

СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ (ПЕРЕГЛЯНУТОЇ)

ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ43

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Терпан Л.І.

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....48

Шадюк В.В.

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....51

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Kostadinovich Inna

INTELLECTUAL PROPERTY AND IT'S TYPES.....56

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Недобрська К.Л.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО

ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....64

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Павловська А.О.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВАДЖЕННЯ

В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....69

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Лазаренко К.О.

НЕПОМ'ЯКШУВАНЕ ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ.....73

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Єднак В.М.

ПРОБЛЕМНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ

ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ ОСОБОЮ

БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ78

Назарчук М.С.

ПІДГОТОВКА І ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СЛІДЧИХ

ЯК СПОСІБ УСУНЕННЯ ПОМИЛОК.....82

Філатова-Степанова В.І.

ЗНАЧИМІСТЬ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ86

Храпицька М.О.

ІНФОРМУВАННЯ ПРО ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ

В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ90

Хрякова Н.О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

ПОНЯТТЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ.....95

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Гроза Д.В.

студентка,

Науковий керівник: Пижова М.О.

кандидат юридичних наук, доцент,

Інститут управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ

У сучасній національній правовій системі найбільш вагомим та поширеним джерелом права є нормативно-правовий акт. Водночас, дедалі більше зростає значущість міжнародно-правових договорів, рішень Верховного Суду та судових прецедентів.

Судовим прецедентом вважається рішення суду по конкретній справі, яке є обов'язковим під час вирішення аналогічних справ. При цьому, судовий прецедент – це не є усталена судова практика, його слід від неї відрізнити. У юридичній літературі усталену судову практику розуміють як правове положення, тобто твердження юридичного характеру, які конкретизують норми права та закріплені в сукупності судових актів з певної категорії справ як результат багаторазового одноманітного їх вирішення судами [7]. Маємо відзначити, що судова практика є сукупністю рішень судів з конкретного правового питання, а судовий прецедент – це одиничний акт суду.

В основу доктрини судового прецеденту покладено принцип *stare decisis* (у перекладі з лат. «стояти на вирішеному»), що походить від латинського вислову «*stare decisis et non quieta movere*» – «триматися прецедентів і не порушувати встановленого». За цим принципом суди не можуть переглядати прецеденти за своїм розсудом, а мають дотримуватися правила, встановленого при розгляді попередньої аналогічної справи («принцип підкореності») або враховувати це

правило, якщо його аргументація є досить переконливою («принцип переконливості»). Дотримання принципу *stare decisis* спрямовано на забезпечення високого ступеня єдності та сталості судової практики, що розглядається в контексті дотримання справедливості та рівного ставлення до всіх осіб в однакових ситуаціях [3].

О.В. Петришин зазначає, що в основу судового прецеденту становить мотивувальна частина судового рішення, де міститься «*ratio decidendi*» (з лат. – вирішальний довід, аргумент, підстава для вирішення), що являє собою принцип, ідею, правову позицію, покладену в основу вирішення справи. Відповідно прецедентне (нормативне) значення має не все судове рішення, а лише та його частина, в якій обґрунтовується відповідь на питання, що постало перед судом. Саме ця частина судового рішення містить нове правило поведінки (норму прецедентного права) та становить судовий стандарт–пояснення, чому саме так було вирішено конкретну справу, якого в подальшому слід додержуватися при вирішенні наступних аналогічних справ [3].

Наприклад, у справі «Данкевич проти України» (2003) заявник скаржився на порушення низки статей 3, 8, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачають: право кожного не піддаватися катуванню або нелюдському чи такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції; право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи. У скарзі заявник зазначив, що він був засуджений до смертної кари та перебував під вартою у «камері смертників» в очікуванні виконання вироку. До нього не застосовувався фізичний чи психічний примус, проте умови очікування вироку були нестерпними з психологічної та матеріальної точки зору, а саме: без належної медичної допомоги, заявник скаржився на те, що йому було дозволено отримувати посылку з продуктами і предметами першої потреби лише один раз на два місяці, а також стверджував, що у нього не було жодного ефективного засобу правового захисту в розумінні статті 13

Конвенції стосовно умов тримання його під вартою чи втручання в його кореспонденцію.

ЄСПЛ дійшов до висновку про те, що відсутність будь-якого наміру з боку держави принизити чи зневажити заявника не може бути вирішальною підставою для виключення висновку про порушення нею ряду статей ст. 3, 8, 13 Конвенції. На думку Суду, умови тримання під вартою, які заявник мусив терпіти, завдавали йому великого психічного страждання, погіршення здоров'я без належної медичної допомоги і принижували його людську гідність. Принцип, викладений у цьому рішенні («ratio decidendi»), тобто можливість визнати порушенням статей 3, 8, 13 Конвенції дії, які не мали прямого наміру принизити чи зневажити особу, але фактично призвели до такого результату, суд поклав в основу вирішення аналогічних справ проти України [2].

На сьогоднішній день зростає роль судового прецеденту в судовій практиці. Важливою є, ратифікована у 1997 році, Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, яка сприяла утвердженню Європейських стандартів прав людини у правозастосуванні. Це знайшло своє відбиття у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. Так, у його преамбулі зазначено, що він регулює відносини, які виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [1]. Отже, це дає підстави вважати, що судовий прецедент став джерелом права для судів України.

Але чи готова наша держава до англо-американського типу правової системи, в той час як Україна належить до романо-германської правової системи? Порівнюючи англо-американську і континентальну правові системи, К. Цвайгерт і Х. Кьотц відзначають, що на континенті прагнуть створити правову систему

без прогалин, у США і Англії для юристів орієнтирами служать судові рішення. На континенті відчують радість від наукової систематизації, у США і Англії царює глибокий скепсис щодо будь-яким узагальнень, що висушує душу. На континенті оперують поняттями, які починають часто жити власним життям, що таїть у собі небезпеку для тих, хто застосовує. А в Англії і США всьому цьому віддають перевагу наочні уявлення про предмет і т.д. [4].

Також окремі науковці заперечують існування в Україні прецедентної системи права, хоч і не виключають такої можливості. При цьому звертають увагу на те, що Україна ще не готова до визнання прецедентної системи права, оскільки для цього потрібен певний рівень довіри до суду, якого бракує українцям. Але до цього треба прагнути (Л. Бардаченко) [5].

Прихильники концепції судового прецеденту звертають увагу на те, що застосування прецеденту в правовій діяльності нашої країни є нагальною потребою, для реалізації якої створені як правові, так і політичні передумови (І. Нікітчук) [6].

На нашу думку, прецедент має утверджуватися в Україні, але поступово, щоб українська система правосуддя не зазнала кризи. Насамперед, повинна бути створена та впорядкована база прецедентних рішень, вироблена чітка структура застосування судового прецеденту, закріплення його статусу в законодавстві. Судовий прецедент є необхідним нововведенням, адже він прискорить хід винесення справедливих рішень, створить цілісну та ефективну судову систему, зміцнить сутність судової гілки влади. Бо, Україна є пострадянською державою, яка має недосконалу правову систему, і це позначається на неякісній системі нормативно-правових актів, а саме: прогалин та колізій. Прецедент може частково вирішити ці проблеми. Тому для забезпечення справедливості та якості розгляду справ, судовий прецедент послугує суддям вірним помічником.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15.#o2>

2. Справа «Данкевич проти України» (Заява № № 40679/98) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_170

3. Петришин О.В. Загальна теорія держави та права / О.В. Петришин. – Харків: Право, 2020. – С. 121–122.

4. Цвайгерт К. Введение сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Хьоц., 1998. – 110 с.

5. Бардаченко Л. Перспективи проведення судової реформи / Л. Бардаченко. // Правовий тиждень. – 2009. – С. 12–15.

6. Нікітчук І. Прецедент у цивільно-правових відносинах України. // Юридичний журнал. – 2004. – С. 11–12.

7. Реутов В.П. Юридическая практика и развитие законодательства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук / Реутов В.П. – Свердловск, 2001. – 21 с.

Зінсу О.І.

аспірантка відділу докторантури та ад'юнктури,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3801-6203>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Домашнє насильство – це складне соціальне явище та протизаконне діяння. Сучасна глобальна ситуація свідчить, що домашнє (сімейне/подружнє/побутове) насильство є одним із найбільш систематичних, широко розповсюджених порушень прав людини й громадянина та може приймати різні форми: вербальне, емоційне, психологічне, фізичне, сексуальне, економічне. Вплив домашнього насильства на учасників конфлікту має негативні наслідки для фізичного, сексуального та психічного здоров'я; також несе значні соціальні витрати й, зрештою, стає тягарем для суспільних та державних інтересів, ставлячи під загрозу принципи демократії, гуманізму. Що своєю чергою спонукало міжнародне товариство до прийняття та запровадження в суспільне буття низку

правових актів по засудженню, запобіганню та протидії домашньому (сімейному/ подружньому/побутовому) насильству.

Вагомим внеском в історичне становлення міжнародного права у галузі протидії та запобігання домашньому насильству є прийняття Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Історично, що 7 грудня 1999 року Генеральною Асамблеєю ООН 26 листопада оголошено Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок.

Чільне місце у системі профілактики запобігання, протидії домашньому насильству належить міжнародним концепціям, стандартам, які окреслені міжнародним законодавством та поступово запроваджуються в національне законодавство країн світу. А саме: мережа притулків для осіб, постраждалих від домашнього насильства, інститут термінового заборонного припису, обмежувальних заходів, корекційних програм для потерпілих і окремо корекційних програм для кривдників.

Наприклад, у Франції, відповідно до статті 515-12 Цивільного кодексу Республіки Франції заходи, зазначені захисним наказом/приписом (*l'ordonnance de protection*) застосовуються тривалістю до 6 (шести) місяців з часу повідомлення про наказ. Зазначені в захисному наказі/приписі заходи можуть бути змінені, припинені, чи продовжені, якщо протягом строку дії визначених судом заходів було подано клопотання про розлучення чи здійснено припинення шлюбу у судовому порядку, або якщо суддя сімейного суду отримав клопотання про здійснення батьківських повноважень [3, ст. 515-12] (*Code France, art. 515-12*).

Свою чергою, в Україні відповідно до статті 26 Закону України Про запобігання та протидію домашньому насильству та статті 350-6 Цивільно-процесуального кодексу України обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців [1, ст. 26; 2. ст. 350-6] (*Zakon Ukraine, 2017*), (*Code Ukraine, 2004*). Після закінчення встановленого судом строку обмежувального припису у разі необхідності, вмотивованості та у визначеному законодавством порядку обмежувальний припис може бути продовжений на строк не більше шести місяців. Між тим, за результатами оцінки ризиків

домашнього насильства терміновий заборонний припис виноситься строком до десяти діб [1, ст. 25] (*Zakon Ukraine, 2017*).

Що стосується корекційних Програм для кривдників, осіб, схильних до вчинення домашнього насильства, та Програм для потерпілих осіб, то слід зазначити що корекційні програми поділяються на добровільні й обов'язкові та можуть відокремлюватися або не відокремлюватися, залежно від панівної культури суспільства, певних взаємозалежних перемінних та інших чинників, окремо для чоловіків і окремо для жінок. Наприклад, у Киргизькій Республіці Типова корекційна програма по зміні насильницької поведінки для осіб, які вчинили сімейне насильство включає добровільну та обов'язкову програму та окремо визначено програму для чоловіків і окремо програму для жінок [4].

Слід також відзначити, що при складанні корекційних програм істотним є врахування соціокультурних вимірів учасників проходження програм, їх соціальний статус, демографічний сегмент, монокультура. Адже, саме соціокультурні складові суспільства інколи позначають складності вирішення конфлікту домашнього насильства, приміром, в міграційному середовищі, міжнаціональних сім'ях чи у сім'ях мігрантів. У зв'язку з чим, канадська вчена, дослідниця домашнього насильства Гайда Хасан слушно, наголошує, що домашнє насильство в контексті культурного різноманіття є надзвичайно складним явищем для боротьби із запобіганням, а також втручанням через його численні складові, які залишається недостатньо відомим та недостатньо документованим [4, с. 5]. (*Ghayda Hassan, 2013*).

Водночас значущими складовими системи запобігання, протидії домашньому насильству як на світовій арені, так і в конкретній країні поряд з охоронними, запобіжними заходами є ефективне правове виховання, виховання поваги до своєї національної культури та культури й цінностей інших народів; коректно складені та вміло підібрані корекційні програми; ефективне здійснення просвітницької, роз'яснювальної діяльності; суттєвий психологічний супровід та соціальна підтримка.

Підсумовуючи, зауважимо, що виділені нами аспекти юридичного дискурсу домашнього насильства лише в найбільш загальних рисах

позначають озвучену проблематику. Кожен з цих аспектів потребує окремого поглибленого дослідження у чому і вбачаються перспективи подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Цивільно-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2021).

3. Code civil (France)-le site officiel:République Française.-Légifrance.- le service public de la diffusion du droit.-Titre : XIV : Des mesures de protection des victimes de violences (Articles 515-9 à 515-13)-Droit national en vigueur.-Codes-Code civil.-Version en vigueur au 01 février 2021. URL: <https://legifrance.gouv.fr/LE...> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Типовая коррекционная программа по изменению насильственного поведения для, совершивших семейное насилие : Приложение № 3 к постановлению. Правительства Кыргызской Республики от 1 августа 2019 года № 390 О порядке осуществления охраны и защиты от семейного насилия – редакция:01.08.2019. Министерство Юстиции Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/view> (дата звернення: 01.02.2021).

5. Ghayda Hassan Violence conjugale et diversité culturelle. – Université Laval, Québec, Canada. Revue Internationale de la Recherche Interculturelle. Page d'accueil > Vol. 3, No 2 (2013) > (pour télécharger le numéro complet cliquez sur PDF). P. 5–8. URL: www.journal.psy.ulaval.ca/ojs (дата звернення: 01.02.2021).

Качур В.О.

завідувачка,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

РЕЛІГІЙНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЛІТИЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ: НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ XVI–XVII СТ.

Світова спільнота постійно зустрічається з різними викликами, що загрожують стабільності її системи міжнародних відносин. Серед них особливе місце займає сепаратизм, який не лише породжує численні активні і так звані «заморожені» конфлікти. Він також є причиною напруги у численних регіонах світу, зокрема і на території України. Для того, щоб ефективно протидіяти існуючому сепаратизму, перешкоджати поширенню сепаратистських тенденцій на іншу частину нашої держави та подолати його, необхідно глибше зрозуміти його сутність. Крім того, розуміння самого поняття «сепаратизм» зазнало значних трансформацій, значення цього терміну змінювалося і ним не завжди позначали одне і те саме явище. Тому дослідження історії становлення сепаратизму також становить неабиякий науковий інтерес для з'ясування його природи.

Витоки сепаратизму пов'язують із церковними розколами Англії у XVI ст. Саме тоді, у квітні 1549 року, до Англії прибув представник ортодоксального кальвінізму Джон Нокс, який відіграв значну роль у поглибленні реформації в Англії при Едуарді VI. Згодом католицька реакція Марії Тюдор змусила прихильників реформації залишити Англію та осісти в різних містах Німеччини та Швейцарії. У вигнанні вони утворили так звану «ранню пуританську партію» та заклали у своїх «тираноборських» памфлетах-трактатах основи теорії кальвіністської (пуританської) опозиції при Єлизаветі I та Якові I, яку згодом дослідники цього періоду назвуть теорією майбутньої революції 40-х років XVII ст. [3, с. 148–150].

Особливої уваги заслуговують памфлети, положення яких містять сепаратистські прояви. Серед них: «Короткий трактат про політичну

владу» 1556 р. Джона Понета, в якому автор, посилаючись на Біблію та античних авторів, обґрунтовував можливість тираноббивства як акту боротьби проти негідного монарха, що порушив договір з народом. Цікавою є наукова розвідка О. А. Довгополової, в якій дослідниця відносить автора трактату до «неповноцінних» тираноборців, дозволяє побачити елементи його політичної концепції в іншому світлі та створити «нове ціле» розуміння базових характеристик тираноборчої думки раннього нового часу [1, с. 43].

Пафлет уже згадуваного Джона Нокса «Перший звук труби, що пролунав проти правління жінки» (1558) доводив неспроможність жінки керувати державою, а дворяни і народ Англії та Шотландії повинні їх усунути, а памфлет Крістофера Гудмана «Наскільки піддані повинні коритися верховній владі» (1588) захищав тезу про «виборну природу» монархії. Причини такої гострої негативної реакції англійських протестантських тираноборців на правління Марії Тюдор аналізує у своїй науковій праці А. Прохорова [4].

При Єлизаветі I єпископальна церква стає інструментом королівської політики, оскільки головна частина єпископів призначалася монархом. У листопаді 1572 р. було опубліковане анонімне «Друге застереження парламенту», авторство якого приписують Томасу Картрайту [2, с. 331–332]. Він вимагав виборності проповідників громадами вірян, які управлялися пресвітерами – старшинами із середовища «кращих людей». Його вчення отримало назву пресвітаріанства, яке вимагало, щоб церква контролювалася не короною, а новим дворянством та буржуазією.

Але і у пресвітаранстві вбачалася загроза становлення церковної автократії. Тому в 90-х роках XVII ст. виокремлюється ще один напрям пуританізму, започаткований Робертом Броуном, які стали відомими під назвою індепендентства.

Р. Броун, капелан герцога Норфкського, виклав свої принципи реформації у праці «Про образ життя справжніх християн» (1582). Р. Броун рішуче засуджував усяку церкву, яка походить від держави. При однаковому обранні неприпустимо одному приписувати віру іншому; неприпустимо говорити про переваги духовництва і тим більше не припустимо – про авторитет світської влади. Немає відмінностей між духовними особами та мирянами. Р. Броун рішуче відкидав і значення

зовнішніх форм організації релігійного життя, загальноприйнятних засобів благочестя. Будь-які наперед встановлені молитви вважалися неприйнятними. Це дає підстави говорити про те, що броунізм був своєрідним відображенням структури тогочасного суспільства; звідси визнання індивіда початком та кінцем будь-якої суспільної і громадської та церковної організації. Ототожнюючи громаду вірян з «церквою обраних», Броун відкидав будь-яку владу над нею, окрім прямого волевиявлення громади. Відкидав також будь-які авторитети, оспоровав владу пресвітерів. Громадою повинна управляти воля самих вірян, що виражалася у рішенні більшості.

Згодом Джон Робінсон перетворив броунізм у конгрегаціоналізм, за яким кожна громада визнає над собою лише владу Христа, а тому є вільною, незалежною від інших як церковних, так і світських властей. Конгрегаціоналізм був, з одного боку, виразом протесту проти загрози тиранії пресвітеріанства, а з іншого – він намагався надати індепендентству певної організаційної форми, оскільки останній міг знищити будь-яку церковну організацію [3, с. 155].

Єлизавета I розуміла небезпеку релігійної ситуації, яка склалася в тогочасній Англії, небезпеку цього релігійного сепаратизму, а тому застерігала Якова Стюарта і пропонувала йому пильно стежити за цією сектою, так як під гаслом очищення церкви, пресвітери намагаються зайняти королівські місця, прикриваючись словом Божим. Розумів небезпеку і Карл I, який коренем усіх бунтів, непослуху і усієї смути в країні вважав пуритан.

Революційна роль нових економічних, політичних та інших ідей і поглядів, характерних для англійського пуританізму перших десятиліть XVII ст., визначається не їх середньовічними коренями, а значенням тих поглядів, що є спробою по-новому інтерпретувати старі ідеї. Тому соціально-політичні теорії англійського пуританізму відобразили ті тенденції, які мали місце в державно-правовому розвитку Англії в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Це дає підстави дослідникам англійської революції XVII ст. вважати боротьбу однієї релігійної доктрини проти іншої специфічною властивістю тогочасних революційних процесів. Водночас вона була чи не єдиною революцією нового часу, в якій роль бойової теорії зіграла ідеологія реформації у формі кальвінізму на англійському ґрунті – пуританізму.

У 20-30 роках XVII ст. пуританізм в очах урядовців стає синонімом бунту і при перших Стюартах набуває характеру суспільно-політичної течії, яка, прикриваючись релігійною оболонкою, призводила до зіткнення з абсолютизмом і набувала форми антиурядових дій [3, с. 155–156].

Саме це дало підстави називати релігійні рухи в тогочасній Англії сепаратистськими. Англійські релігійні сепаратисти (інша назва – індепенденти) виступали за ідею автономії парафіяльних громад (конгрегацій) як помісних церков, ліквідацію церковної ієрархії тощо. У XVII ст. індепендентство (конгрегаціоналізм), став політичною течією, яка відіграла значну роль в англійській революції. Цей релігійно-соціальний рух призвів до становлення індепендентської республіки (1649–1653) і протекторату Олівера Кромвелля (1653–1658).

Таким чином, революційні події в Англії в XVII ст. засвідчили, як релігійний сепаратизм може набути характеру політичного сепаратизму. І хоча він і не призвів до порушення територіальної цілісності Англії, як зазвичай ми розуміємо сепаратизм сьогодні, він однак призвів до зміни форми держави, зокрема правління та державного режиму.

Говорячи про історію загалом, ми передусім намагаємося насамперед осмислити уроки тогочасних подій, щоб розуміти сьогодення та прогнозувати майбутнє. Адже цільне розуміння минулого, теперішнього та майбутнього дозволяє найповніше розуміти не лише правову дійсність, а ту правову реальність, в якій ми сьогодні живемо. Тому нехтування цим досвідом, особливо в Україні, може призвести, окрім порушення територіальної цілісності (Крим, частини Донецької та Луганської областей), і до зміни інших складових форми держави – державного правління та державного режиму.

Список використаних джерел:

1. Довгополова О.А. Герменевтика новозавітних вимог в контексті концепції біблійного закону (за матеріалами «Короткого трактату про політичну владу» Дж. Понета). *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 37–44.
2. Исаев С.А. Реформационные движения в Англии. *Европейская Реформация и ее возможные аналоги в России*. СПб. : Нестор-История, 2017. 492 с.
3. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. Некоторые проблемы Английской буржуазной революции 40-х годов XVII века. Москва : Издательство социально-экономической литературы, 1958. 366 с.

4. Прохорова А. Жінка на королівському троні: погляд англійських тираноборців середини XVI ст. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Історичні науки*. 2014. Вип. 123. С. 16–21.

Сергєєв К.О.

здобувач,

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова;
адвокат, директор Адвокатського бюро «Сергєєв та партнери»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4139-8249>

ЧАСОВО-ПРОСТОРОВА ВІДПОВІДНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА

Навряд знайдеться адвокат, який б не зустрів на практиці випадки, де інструменти захисту порушеного права у часі тривають довше, ніж настання неповоротних наслідків порушення. Одразу згадуються два приклади: 1. Поки суд розглядав правомірність митного арешту вантажу бананів, товар згнив; 2. Постачальник газу відімкнув споживача у період сильних морозів, примушуючи його до укладання угоди саме з ним, а не іншим постачальником, в той час, як наявні інструменти захисту порушеного права передбачали протистояння протягом місяців, фізично споживач витерпів лише два дні і погодився на шантаж.

Людина живе у реальному світі, підвладному багатьом законам буття – законам фізики, хімії, біології, іншим, які існують у часі і просторі. Ці фактори складають незалежну від волі держави об'єктивну дійсність, що визначають імперативно-обумовлені кордони змістів, в яких можуть існувати будь-які суспільні правовідносини і останні не здатні існувати поза ними.

Форма будь-якого суспільства невіддільна від практичного впорядкування часу та простору [1, с. 13]. У філософській та соціологічній літературі суспільство визначається, як динамічна

система, як система, що перебуває у постійному русі та змінах [2, с. 42]. Простір і час є загальними формами буття всіх матеріальних систем і процесів. Не існує об'єкта, який перебував би поза простором і часом, як немає простору і часу самих по собі, поза матерією, що рухається [3]. Опис правовідносин, як явища, що розвивається, змінює свої властивості у часі, орієнтується на перетворення соціальної реальності, обумовлює необхідність розробки нової методології дослідження цього феномену [4, с. 30].

На відміну від об'єктивної сутності законів природи, позитивно-правова норма створюється людьми у межах поглядів їх суб'єктивної дійсності з допустимою похибкою помилковості суджень. Випадки, коли норма писаного закону не відповідає законам природи, або в інших формах не прийнята соціальною групою, є непоодинокими і давно відомі юридичній науці. Під якістю закону слід розуміти сукупність змістовних характеристик і здатність закону реально задовольняти суспільні потреби та приватні інтереси [5, с. 110].

Всесвітня історія знає приклади, коли заради виконання владного наказу держави люди йшли проти власних біологічно-обумовлених прав, як, наприклад, масове самогубство військових і цивільного населення на острові Сайпан за державним наказом у доведення відданості Імператору Японії влітку 1944 року. Але такі приклади є не більше, ніж вкрай рідкісним виключенням, переважно обумовленим культурними традиціями соціальних груп. Переважним же наслідком невідповідності норми обставинам реального життя виконавця є неприйняття її соціальною групою і нездатність до створення обумовлених правових наслідків. Норми, які не визнаються суспільством, не є правовими, вони приречені на нереалізацію і, зрештою, на скасування [6, с. 91].

Звужуючи фокус уваги дослідження існування норми у часовому вимірі до інститутів захисту порушеного права, потрібно усвідомлювати, що інструменти захисту мають об'єктивну тривалість у часі, так само, як і фактичні обставини буття, які суб'єкт оцінює, як порушення його прав. Відповідно, ефективність норм такого типу полягає у відповідності часових вимірів цих явищ. На вищевказаних прикладах – час на захист права власності на товар, що швидко псується, має бути меншим за час псування товару, а час на

захист права споживача у подіях, які несуть загрозу його природним правам, має бути меншим за час настання наслідків такої загрози. Важливо підкреслити, що дистанційними відмітками розрахунку часу мають бути так само події реальної дійсності, лише підкріплені юридичними фактами, де час на захист порушеного права має розраховуватись від юридичного факту звернення громадянина за захистом до юридичного факту – фактичного вирішення проблеми, яка стала предметом звернення.

Проблематикою діючої системи законодавства України сучасного періоду є відсутність диференціації правових інструментів захисту порушеного права, де до подій термінових і до подій, що мають тривале існування у часі, застосовується один й той самий інструмент. Нерідко трапляються і випадки абстрактності прописаного правила, коли інструмент швидкого реагування в законодавстві присутній, але його практична реалізація давно не ефективна.

Повертаючись до питання існування у часі писаної норми та регульованих ними суспільних правовідносин, формується висновок про напрямок реформи законодавства у диференціації порушених прав і необхідність приведення часового виміру існування де-юре у відповідність до часу де-факто.

Список використаних джерел:

1. Globalization Theory: A Post Mortem / Justin Rosenberg / International Politics, 2005, 42, (2–74). URL: https://www.academia.edu/9546741/2005_Globalization_Theory_A_Post_Mortem
2. Сурмин Ю.П. Теорія систем та системний аналіз : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 368 с.
3. Подольська Є.А. Філософія : Підручник. Київ : Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. 704 с.
4. Двойничников Ю.А. Объект правоотношения в контексте правового времени. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2014. Выпуск 1(23). С. 29–36.
5. Макаренко Л.О. Суб'єкт правової культури: концептуальні засади дослідження. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2018. № 3(5). С. 15–21.
6. Ганжуров Ю. Законотворча діяльність як комунікативний процес. *Політичний менеджмент*. 2005. № 2. С. 89–102.

Shpyrko Yulia

Language advisor: Guzhva G.

University of State Fiscal Service of Ukraine

**CONCEPT AND CLASSIFICATION
OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE:
PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTION**

Civil legal relations are based on the norms of civil law between legally equal subjects who act as carriers of civil rights and obligations. Clarification of the properties and nature of civil legal relations is one of the most complex issues in the theory of civil law.

At the same time, a significant part of the aspect of this problem (for example, the qualification of legal relations as volitional, ideological relations, establishing their correlation with real, industrial relations, determining the possibility of influencing law on public relations, etc.) belongs not only to the sphere of civil law but also has a general theoretical character [1, p. 55].

The main features of a civil legal relationship can be derived from its very definition:

1) features of the subject composition. Participants in civil legal relations in these relations act as legally equal subjects, which are separated from each other in organizational, legal, and property content;

2) civil legal relations are a legal relationship that arises concerning intangible and material goods of interest to an individual (share) person;

3) relations of the parties are regulated based on the initiative of the participants, their free discretion, based on the empowering nature of the norms of civil legislation. This is reflected in the fact that the main basis for the emergence of legal relations between the subjects of Civil Relations is their contract, which, besides, can also act as a norm of civil legislation;

4) participants in this type of legal relationship act as carriers of civil rights and obligations;

5) protection of subjective rights and inducement to perform subjective duties is carried out with the help of specific measures of influence and in a special (usually claim) procedure;

6) the grounds for the emergence, termination, and transformation of civil legal relations thoroughly differ from legal facts in other areas of law in the types, content, and nature of legal consequences. In particular, civil rights and obligations arise (terminate, change, etc.) not only on the grounds provided for by acts of civil legislation but also as a result of the actions of subjects of Civil Relations, which, based on the general foundations of civil law (legislation), give rise to the corresponding civil rights and obligations [1, p. 57].

Civil legal relations are a complex legal category consisting of three mandatory elements: 1) subjects, 2) object, and 3) content. Classification of civil legal relations is not only theoretical but also practical. It allows you to more accurately determine the nature of relations between their subjects and therefore makes it possible to more clearly interpret civil law norms about a specific case.

In this case, the classification of civil legal relations has not only theoretical significance, but is useful for determining the rights and obligations of the parties to the legal relationship, determining the circle and system of norms applied in similar, but different legal relations, although, as a rule, the division, classification of phenomena are somewhat artificial and far from perfect, because it is impossible to create a classification that would be ideal. After all, there are a lot of criteria by which the phenomenon can be classified. However, this paper uses the most common methods of classifying legal relations in the field of civil law [3, p. 75].

According to the nature of the relationship between authorized and obligated Persons, Legal relations are divided into absolute and relative. By item, they can be grouped into a property and non-property ones. According to the method of satisfying interest, real and binding legal relations are distinguished.

Absolute legal relations take place when an authorized subject is opposed by an unlimited number of persons, from whom the authorized person can demand the performance of certain duties, including refraining from violating his rights and legitimate interests. This is the right of ownership, where it is the owner who can demand that everyone else refrain from actions that would violate his property rights. Relative legal relations take place there and when a person, a subject of law, is opposed by a certain person, endowed with rights and obligations to be performed.

As a rule, each of the parties in a legal relationship has a set of rights and obligations. The range of relative legal relations is quite wide, in contrast to absolute ones. This includes, first of all, binding legal Relations, Legal relations on the implementation of civil legal remedies, etc. [3, p. 79].

Real legal relations mediate the statics of the property status of legal entities. These are absolute rights that reflect and consolidate the ownership of material goods to a certain subject, the possibility of its influence on the thing, and its protection from encroachments by any third parties. they are opposed to binding legal relations that reflect the dynamics of property relations of subjects of Civil Law relations for the transfer of property, performance of works, provision of services, and use of intellectual property products. In binding legal relations, subjects are opposed to each other, each of them is endowed with rights and obligations, can demand certain behavior from others, and has several duties to be performed, including in a compulsory manner.

The division of obligations into real and mandatory ones is of practical importance and consists of the following: in real rights, legal relations are realized through active actions of the authorized person, and in binding rights – through the performance of obligations by the debtor. Therefore, real rights are absolute, and binding rights are relative.

The implementation of corporate rights makes it possible to participate in the management of Corporate Affairs, exercise control over its activities, form the policy of a legal entity, etc. at first glance, the content of corporate legal relations is not characteristic of civil law, it contains a set of powers and rights of an organizational nature. But since the ultimate goal of implementing corporate rights is to obtain a certain property result, they can be classified as property rights.

Thus, classification is possible for various reasons:

1. depending on the economic content, civil legal relations are divided into a property and non-property ones;
2. according to the legal content, civil legal relations are divided into absolute and relative;
3. according to the nature of the exercise of the right, civil legal relations are divided into real and binding;
4. depending on the direction and purpose of establishment, civil legal relations are divided into regulatory and protective ones;

5. taking into account the structure of the content, legal relations can be divided into simple and complex.

The main modern problems of Civil Procedure are the following:

- non-compliance of the new Civil Procedure Code with the constitutional principles of justice administration (transparency, complicity, the introduction of the institution of jurors);
- instability of legislation, lack of a system when making changes to the Civil Procedure Code;
- the need to systematize the norms of the new Civil Procedure Code, taking into account the theory of Civil Procedure;
- lack of theoretical concepts for the further development of the civil process;
- civil proceedings do not meet either the requirements of the legislation or the theory of Civil Procedure;
- problems in providing highly qualified personnel for the positions of judges and lawyers.

The list of current problems listed calls into question the possibility of administering justice at the proper level [2, p. 352].

One of the main problems of civil procedure is that some provisions of the Constitution have not even been formally fixed in the new Civil Procedure Code. In particular, the constitutional principle of extending the jurisdiction of the court to all legal relations arising in the state, until recently, was dependent on the competence of the judge, since Article 136 of the Civil Procedure Code of 1963 Limited the powers of the court. Now the restriction has been formally lifted, but the specialization of courts in resolving certain legal relations: civil, economic, and administrative will allow judges to «drive» applicants between different courts. It is considered that in such a situation, the courts should accept applications from citizens and decide for themselves the issues of jurisdiction (competence) of the courts. The constitutional provision regarding the institution of jurors also remained undisclosed

Summing up all the above, we can conclude that civil legal relations of Ukraine occupy a leading place in the system of legal relations, but like any other areas of law, they have their own problems that need to be improved.

References:

1. Civil law of Ukraine: Textbook: In 3 books. Book 1 / For ed. E.O. Kharitonova, A.I. Drishlyuk. – O.: Jurid. lit., 2005. – 412 p.
2. Civil law of Ukraine (traditions and novation): monograph / Composite authors. – O.: Phoenix, 2010. – 700 p.
3. Krasavchikova L.O. The personal life of citizens under the protection of the law. – M.: Iurid. lit. Publ., 1983. – 160 p.

Тосенко О.С.

слухач,

Академія Державної пенітенціарної служби

ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна сьогодні переживає складний і відповідальний період своєї історії – відбувається поступове зміцнення основ правової державності нового демократичного суспільства. Це вимагає подолання наслідків та залишків тоталітарного минулого, переходу до норм, інститутів і цінностей європейської демократії, до визнання людини найвищою соціальною цінністю, а захист прав і свобод людини та громадянина – головною метою, стратегічним завданням сучасної демократичної, соціальної, правової держави.

Оскільки захист прав і свобод людини і громадянина – конституційний обов'язок держави, його варто пов'язати з функціями держави, в яких проявляється та роль, яку держава відіграє у вирішенні основних питань суспільного розвитку, в задоволенні різноманітних інтересів суспільства. Досить часто поняття «правозахисна функція» застосовується у правовій та соціально-політичній літературі. Однак, це не сприяє його однозначному розумінню. Визначаючи правозахисну функцію держави, слід, перш за все, визначити її сутність.

Заслуговує на увагу позиція Ю.В. Степаненка про те, що проблема дослідження правозахисної функції держави формується з

проблем функцій права, функцій держави та її органів, а також форм її здійснення [1, с. 20].

В.І. Темченко вважає, що термін «захист» слід розуміти в єдності термінологічних конструкцій, що позначають певні суб'єктивні процесуальні можливості (право особи із захисту порушених прав стосується будь-якого конституційного права чи свободи незалежно від буквального вживання цього терміна безпосередньо у тексті норм Конституції), а поняття «охорона» вживається для позначення досить широкого кола повноважень державних органів, що передбачають, зокрема, запобігання, недопущення правопорушень та поновлення прав і свобод у випадку їх порушення та притягнення винних до юридичної відповідальності [2, с. 34].

Правозахисна функція являється основною внутрішньою функцією держави. Її розглядають не лише як основний напрям діяльності держави, а і як сутність, головну стратегічну мету і завдання демократичної, соціальної, правової держави.

Конституція України у Загальних засадах закріплює два важливих положення: головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3) та встановлення такого правового порядку, за яким ніхто не може бути змушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19). Власне правам людини в ній присвячено значну частину спеціального другого розділу Конституції України. Його розміщення слідом за загальними засадами підкреслює їх важливість та нове співвідношення між людиною і державою, що встановлює: людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи мають визначити зміст і спрямованість діяльності держави [3].

Здійснення правоохоронної функції є одним з обов'язків держави. У межах цієї форми реалізації функцій держави визначальне значення має послідовне дотримання нею гарантій у сфері прав та свобод людини і громадянина [4, с. 87].

З огляду на наявні сучасні проблеми в правовій системі ключовими пріоритетами Уряду України в межах його компетенцій задекларував:

– Забезпечення правового захисту населення шляхом впровадження обов'язковості та неминучості виконання судових рішень.

– Створення якісної мережі безоплатної правової допомоги та підвищення рівня правової освіченості українців, що допоможе громадянам вирішувати їхні проблеми у правовий спосіб, зменшить рівень побутової корупції та сприятиме розвитку громадянського суспільства в Україні.

– Створення ефективної системи реабілітації та ресоціалізації правопорушників, що надасть можливість зберегти їх соціально корисний громадянський потенціал та повернутись до нормального й повноцінного життя.

– Забезпечення належного виконання антикорупційного законодавства та створення умов для функціонування прозорої системи інституцій, що борються з корупцією [5].

Разом з цим для піднесення ролі і значення правозахисної функції при розбудові демократичної, соціальної та правової держави наразі на основі міжнародних стандартів необхідно забезпечити дієвий механізм реалізації приписів норм права та якісного кадрового забезпечення, що є обов'язковою умовою ефективної реалізації правозахисної функції держави.

Список використаних джерел:

1. Степаненко Ю.В. Понятие и содержание правоохранительной деятельности. *Российский следователь*. 2003. № 8. С. 20.
2. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона»: механізм забезпечення прав і основних свобод людини. *Право України*. 2005. № 9. С. 33–35.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Білозьоров Є.В., Вишковська В.І. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [монографія]. Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2015. 168 с.
5. Верховенство права та боротьба з корупцією // Урядовий портал : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu> – Назва з екрана.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Куненко І.С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Київський університет туризму, економіки і права*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЮСТИЦІЯ»

В юридичній науковій літературі протягом тривалого часу триває дослідження такого юридичного феномену як юстиція.

Вчені досліджують поняття «юстиція» в загальнотеоретичному та галузевому аспектах. Часто даний термін вживають в юридичній лексиці та застосовують юристи практики, посадові особи державних органів, засоби масової інформації та пересічні громадяни.

Використання терміну «юстиція» традиційно пов'язане з певною сферою державно-правового життя, і його зміст, на перший погляд, є очевидним. Однак при більш глибокому вивченні питання з'ясується, що це зовсім не так. Варто звернутися хоча б до відповідних словників, енциклопедій тощо, аби переконатися, наскільки неоднозначним і багатоаспектним є в них визначення терміна «юстиція» якою багатоплановою є етимологія цього слова.

Як слушно зауважила І. Ю. Онопчук, змістовий спектр терміна варіюється, як правило, від сукупності, системи судових установ, судового відомства до діяльності цих установ, форми судової державної діяльності [1].

Крім того на тлумачення даного терміну суттєво вплинули і різні варіанти його перекладу.

Насамперед, варто зазначити, що слово «юстиція» іноземного походження. «Юстиція, – зазначає П. Я. Черних, – «судочинство», «правосуддя», «сукупність державних установ, що здійснюють правосуддя і так чи інакше пов'язані з судочинством»... У російській мові відоме з початку XVIII століття, причому спочатку вживалося і в значенні «страта»: «В Амстердамі ... бачив юстицію перед

ратушею» («Архів» Куракіна, I, 147, 1706 р.), «коли відбувається *юстиція* чи покарання, то завжди виводять солдатів і ставлять їх навпроти ратуші» (ib., 149). Сер. застарілою чеською *justice* – «шибениця»... У кінцевому рахунку походить від латинського *justitia* – «справедливість», «правосуддя», «сукупність законів», «благочесність», від прикметника *justus* – «справедливий», «законний», «правильний», «добросовісний», а воно – від *jus* – «право». Із латинського – французьке *justice*. Із французького: англійське *justice*, німецьке *Justiz*, голландське *justitie*. Російське «*юстиция*», можливо, походить безпосередньо від латинського *justitia*, або за посередництвом голландського *justitie* [2, с. 462].

В. С. Нерсесянц, спираючись на визначення *justitia* як «справедливість», «правосуддя», «судове відомство» зазначав, що йдеться, в сутності, про одне й те саме поняття – про справедливість, що включає у себе правосуддя (і у вихідному значенні – судження з права, і у похідному значенні – судового вирішення спору згідно з правом, справедливістю). Тобто, і за змістом, і за етимологією *justitia* виходить із поняття права (*jus*), означає наявність у соціальному світі правового начала і виражає його правильність, імперативність і необхідність [3, с. 29].

Проте і для поняття «справедливість» немає одноваріантного визначення. Наприклад, в одному із дисертаційних досліджень здійснено аналіз основних модифікацій справедливості в різних культурах: слов'яно-російській («правда – справедливість»), західноєвропейській («життя за правилами»), а також східно-мусульманській («істинність» і «усередненість»). Кожний народ бажає жити по справедливості, пише Ю. В. Александров, однак, наприклад, у західній культурі життя по справедливості означає життя за правилами і є по суті поняттям юридичним [4].

Звернення до етимології слова «справедливість», зазначає автор, показує, що різні його значення в різних мовах і певні смислові відтінки в рамках однієї мови виражають зміст цього поняття, характерні для культури даного народу.

Так, у німецькій мові справедливість позначається словом *Gerechtigkeit* зі смисловим відтінком справедливість як неупередженість, а справедливість як обґрунтованість – словом

Berechtigung, несправедливість – Ungerechtigkeit. Як бачимо, тут єдиний корінь Recht, що має багато значень, основними з яких для іменника є: 1) право (на що-небудь); 2) право як правова норма, закон та законність; 3) правота. Звідси, наприклад, словосполучення mit Recht перекладається: по праву, законно, справедливо, обгрунтовано. Відповідно, recht як прикметник перекладається: правильний, правильний. Тому на основі кореня Recht утворена ціла група юридично-правових термінів. Друге значення слова Gerechtigkeit – правосуддя, Rechtfertigung – виправдання, rechtlich – законний, правовий, юридичний, recht//los – безправний, Recht//verletzung – правопорушення, Rechts//spruch – рішення, вирок суду, Rechtswissenschaft – правова наука, правознавство, юриспруденція [4].

В англійській мові, як одній з основних мов міжнародного права та міжнаціонального спілкування, спектр значень слова «справедливість» дещо ширший і з деякими іншими смисловими акцентами, ніж у німецькій. Основне значення поняття справедливості виражається тут словом justice, що означає також «юстицію» та «правосуддя», кореневе слово just в якості прикметника має смисловий відтінок: справедливий як «обгрунтований». Синонімами justice є різнокореневі слова fairness – справедливість як «чесність», Rightness із коренем right – «правота», «правильність», від нього ж утворено поняття righteousness – «праведність» та equality від equality – «рівність» [4].

П. А. Кропоткін вважав, що справедливість означає рівноправ'я. У французькій та англійській мовах Справедливість і Рівність виражаються навіть словами одного походження, equite та egalite, equity та equality. У німецькій мові також є слово Justiz – «юстиція», «правосуддя», з яким пов'язана низка споріднених понять. Jura – «юриспруденція», «право»; Jurist – «юрист» і т.д., що походять від латинського justitia – справедливість, законність. Інакше кажучи, міністерство юстиції в буквальному перекладі з латини на російську мову означає «міністерство справедливості» [5, с. 272].

Певний інтерес в історичному аспекті становить визначення юстиції в енциклопедії Брокгауза й Ефрона. Юстиція (Justicia Mayor de Aragon) – арагонська установа, що обмежувала владу короля в

судовому відношенні та була важливою гарантією особистої свободи та прав власності арагонського дворянства [6].

Більшість сучасних енциклопедичних видань і тлумачних словників пов'язують юстицію з правосуддям [7–12].

Окремі словники встановлюють навіть тотожну відповідність: юстиція – те саме, що й правосуддя.

Велика українська енциклопедія визначає юстицію як: 1) правосуддя; 2) систему судових органів та пов'язаних з їх діяльністю установ.

При цьому правосуддя окремо трактується як вид правоохоронної та правозастосувальної державної діяльності, що здійснюється судами з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до їх компетенції справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законодавчих інтересів юридичних осіб та інтересів держави [13].

Енциклопедичний юридичний словник пропонує переклад лат. *justitia* як справедливість, правосуддя, і тлумачить даний термін у значенні: 1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ, об'єднуючими засадами для яких є їх покликання служити пануванню правосуддя, законності і справедливості, забезпеченню прав громадян [14, с. 760].

Узагальнюючи, можна констатувати, що широке розуміння та багатоваріантність перекладу даного слова породили різні варіанти його тлумачення, а отже і різні методологічні підходи щодо визначення терміну «юстиція» в науковій літературі.

Список використаних джерел:

1. Онопчук І.Ю. Юстиція: до визначення поняття. Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 8. С. 99–107. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/1947>
2. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : В 2 т. Москва : Рус. яз., Медиа, 2007. Т. 2: Панцирь – Яшур. 559 с.
3. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов. Москва : Издательская группа НОРМА-ИНФРА: М, 2020. URL: <https://znanium.com/catalog/product/1038336>
4. Александров Ю.В. Справедливость в системе ценностей российской правовой культуры : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 Великий Новгород, 2003.

131 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/spravedlivost-v-sisteme-tsennostei-rossiiskoi-pravovoi-kultury>

5. Кропоткин П.А. Этика: Избранные труды. Москва, 1991. 496 с.

6. Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон. Биографии : в 12 т. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 1993. Т. 12. 864 с.

7. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. Москва : Книжный мир, 2006. 720 с.

8. Краткий юридический словарь / ред. А.Н. Азрилияна. Москва : Институт новой экономики, 2005. 1088 с.

9. Большой энциклопедический словарь / ред. А.М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 1456 с.

10. Большой Российский энциклопедический словарь. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 2003. 1888 с.

11. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів : [довідк. вид.]. Харків : Шк., 2006. 1008 с.

12. Современный толковый словарь русского языка / гл. ред. С.А. Кузнецов. СПб. : «Норинт», 2007.960 с.

13. Велика Українська Енциклопедія. Тематичний Реєстр Гасел з напряму «Юридичні науки» / ред. д. і. н., проф. Киридон А.М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с. URL: https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Law_full.pdf

14. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 760 с.

Паладієва Я.В.

аспірантка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОЗИТИВНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Рівність у правах і обов'язках людини та рівність громадян перед законом є фундаментальними категоріями теорій соціальної демократії, а також умовами правової держави, без якого конституційна демократія неможлива. Конституційний принцип рівності вимагає, щоб рівне ставлення застосовувалося до рівних ситуацій. В свою чергу, верховенство права ґрунтується на припущенні, що люди повинні мати рівний статус. Таким чином, вся конституційна структура ґрунтується на повазі до формальної рівності громадян, навіть якщо жінки, етнічні, релігійні та інші меншини на практиці зазнають серйозної дискримінації.

У сучасному світі, де ставлення і сприйняття принципу рівності змінюються повільно, позитивні дії розглядаються як інструмент, який може внести істотні зміни для усунення дисбалансу у короткостроковій і середньостроковій перспективі, а іноді і як єдиний спосіб протистояти глибоко вкоріненій структурній дискримінації таким чином, щоб результати досягались в розумні терміни. Саме для подолання фактичної нерівності необхідним є застосування спеціальних юридичних заходів, які виконуватимуть функцію правової компенсації особам певної статі, раси, етнічної групи, віку з метою ліквідації негативних соціальних наслідків для них. У широкому сенсі такі заходи сприяють розширенню участі окремих груп в певних сферах економічної, політичної або соціальної діяльності, в яких ці групи розглядаються як недостатньо представлені.

Таким чином, позитивна дискримінація включає ряд законодавчих, адміністративних і політичних заходів, спрямовані на подолання минулих недоліків і прискорення просування до рівності окремих груп та є необхідним елементом в рамках забезпечення та

реалізації права на рівність. Програми та заходи позитивних дій спрямовані на створення справедливого і рівноправного суспільства за допомогою спеціальних положень для знедолених груп. Ці спеціальні положення не приймають форму привілеїв або благодійності. Варто зазначити, що програми позитивних дій були введені в деяких демократичних конституціях світу як елемент основних прав для тих громад, пригнічення яких не було природним результатом, проте стало наслідком соціального конструкту.

Позитивна дискримінація ґрунтується на більш-менш усталених моральних цінностях, таких як рівність, людська гідність, демократія, справедливість і політичне суспільство. Ступінь відповідності політики вищевказаним цінностям в значній мірі визначає її суспільне визнання і легітимність, а також загальну ефективність. З іншої сторони, не можна виключати можливість того, що інституційне встановлення позитивних дій цілком може зробити деякий вплив на те, як ці цінності зазвичай сприймаються. Це твердження може бути вірним, особливо у відносинах між позитивними діями і рівністю, з огляду на тісний зв'язок між цими двома поняттями.

Варто вказати, що позитивні заходи забезпечують інструмент для боротьби з колективним виміром дискримінації, тому що вони спираються на ідеал фактичної рівності груп, що складають суспільство. Для того щоб ці заходи були застосовані, передбачається, що дискримінаційний режим відноситься до простого факту належності до недостатньо представленої соціальної групи замість розгляду необґрунтованого різного режиму в відносному вираженні шляхом встановлення порівняння на спеціальній основі [1, с. 11].

Отже, поняття «фактичної» рівності має на увазі як позитивне (просування), так і негативний аспект (заборони). Таким чином, поряд із заходами, спрямованими на боротьбу з дискримінаційною поведінкою, запроваджуються заходи з вирівнювання, для усунення ситуацій соціального неблагополуччя на початку дискримінаційного поводження.

Провідний американський академік, професор Оуен Фісс, також стверджував, що заходи «позитивних дій», спрямовані на руйнування

того, що він називає «кастовість», моделі неvigідності і підпорядкування, не повинні розглядатися як дискримінаційні заходи, що вимагають особливого обґрунтування, а скоріше як особливі заходи підтримки і виправлення [2, с. 73].

Провідний британський академік в цій області, Професор Сандра Фрідман також стверджує, що використання позитивних дій є законним і не передбачає ніякої дискримінації. Вона передбачає, що такі види позитивних дій можуть бути необхідні для руйнування структурних форм непрямой дискримінації, і тому їх можна розглядати як засіб захисту від дискримінації. Вона протиставляє цю точку зору «по суті рівності» з підходами, які підкреслюють «формальну рівність», тобто однаковість поводження і відмову від відмінностей, заснованих на підозрілих підставах». Вона стверджує, що якщо занадто багато покладатися на забезпечення «формальної рівності» для всіх, це буде означати, що боротьба з дискримінацією буде занадто часто ставати питанням доказування формальних гарантій рівного ставлення, а не надання допомоги і розширення можливостей знедолених груп [3, с. 44].

Британський академік професор Х'ю Коллінз припустив, що мета досягнення «соціальної інтеграції» для всіх груп суспільства виправдовує позитивні дії [4, с. 25].

Варто зазначити, що при застосуванні заходів позитивних дій виникає зіткнення інтересів між правом особистості на рівне ставлення і колективним правом на фактичну рівність. Через це протиріччя між прагненням до реальної рівності і законними правами та очікуваннями особистості необхідно точно визначити межі політики позитивних дій.

Таким чином, недоцільно називати позитивну дискримінацію ідеальним інструментом для забезпечення гендерної рівності. Це інструмент з найшвидшими результатами, і, отже, його можна назвати адекватним, якщо прагнення до збалансованого гендерного, расового представництва вважається більш важливим, ніж заперечення проти позитивної дискримінації.

Список використаних джерел:

1. Hepple B. Transformative Equality: the Role of Democratic Participation / B. Hepple // Labour Law Research Network Inaugural Conference, University Pompeu Fabra, Barcelona. – 2013. – P. 1–29.
2. Fiss O. Groups and the Equal Protection Clause / O. Fiss // Phil & Pub. – 1976. – № 5. – P. 126.
3. Fredman S. Changing the norm: Positive duties in equal treatment legislation / S. Fredman // Maastricht Journal of European and Comparative Law. – 2005. – № 12. – P. 369.
4. Collins H. Discrimination, Equality and Social Inclusion / H. Collins // Wiley on behalf of the Modern Law Review. – 2003. – № 1. – P. 16–43.

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Овчаренко В.В.

студент,

Науковий керівник: Обушенко Н.М.

доктор юридичних наук,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КОЛІЗІЙНІ ВІДСИЛАННЯ ДО ЗАКОНІВ «НЕВИЗНАНОЇ» ДЕРЖАВИ

Інститут відсилання до закону «невизнаної держави» має тісний зв'язок з міжнародним приватним правом в тому випадку, коли певна держава не має дипломатичних і консульських відносин з іноземною державою. У приватно-правовій сфері виникає питання, чи припустимо застосовувати законодавство даної невизнаної держави. У ряді випадків відповідь на це питання може виявитися вирішальною для визначення прав і обов'язків сторін у правовідносинах, оскільки існує вірогідність того, що при застосуванні закону невизнаної держави права і обов'язки сторін відрізнялися би від тих, які утворилися при застосуванні власне національного права, отже, результати були б інші.

В даний час на політичній карті світу існує близько 200 різних етнічних утворень, які претендують на суверенітет. Статус цих утворень, які отримали в літературі назву «невизнані держави», як суб'єктів міжнародного права знаходиться під сумнівом [1, с. 14]. Існування невизнаних держав є спірним питанням у вирішенні багатьох міжнародних суперечок. У самій назві подібних утворень міститься натяк на конфліктність.

Невизнаним може бути названо державне утворення або частково позбавлене міжнародного визнання, але володіє всіма іншими ознаками державності [2, с. 84]. На думку Силаєвої З.В., невизнані держави – це політико-територіальні утворення, які володіють в більшості випадків ключовими атрибутами державності і, в першу

чергу, здатністю до ефективного внутрішньо легітимізованого контролю над основною територією за відсутністю міжнародного визнання, без якого вони не можуть повноправно вступати в правові відносини з іншими державами [3, с. 135].

Міжнародна правосуб'єктність держави не залежить від дипломатичного визнання. Вона виникає під час встановлення відносин державою з іншими суб'єктами міжнародного права і триває протягом усього періоду цих відносин. У дипломатичній і судовій практиці нерідко виникає питання про застосування законів невизнаної держави. Відомо чимало судових рішень, що виходять з того, що невизнана держава юридично не існує і тому її закони не підлягають застосуванню. Такого роду рішення були засновані на конститутивній теорії визнання, згідно з якою визнання створює нову державу як суб'єкт міжнародного права, визнання має ключове значення при набутті державою міжнародної правосуб'єктності. Ця теорія поступово відходить у минуле. В даний час більшість дослідників схиляється до думки, що міжнародна правосуб'єктність держави не залежить від дипломатичного визнання і, отже, підстави дискримінації невизнаної держави у міжнародному праві немає.

Одним з актуальних питань, пов'язаних з існуванням невизнаних державних утворень, є питання про можливість застосування їх національного законодавства у відносинах із зарубіжними партнерами, а так само визнання органами влади інших держав правових актів і юридичних дій невизнаних держав. Чи будуть вважатися легітимними документи, видані органами невизнаних держав (наприклад, документи про реєстрацію актів цивільного стану, що засвідчують особу громадян, які підтверджують правоздатність юридичних осіб)?

На практиці зустрічаються випадки, коли та чи інша організація при підтвердженні свого правового статусу як юридичної особи приводить письмові докази, видані відповідними органами так званих невизнаних держав (в просторі СНД це Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах, Придністров'я), в яких відсутні територіальні органи держав, до складу яких входять ці утворення.

У статті 3 Конвенції про права та обов'язки держав (Конвенції Монтевідео) від 26.12.1933 року встановлено, що політичне

існування держави не залежить від її визнання іншими державами. Навіть ще не визнана, держава має право захищати свою цілісність і свою незалежність, піклуватися про своє збереження та процвітання і, як наслідок цього, організовуватися, як вона вважає за потрібне, законодавчо забезпечувати свої інтереси, управляти своїми відомствами й визначати юрисдикцію та компетенцію своїх судів [4].

Таким чином офіційна позиція полягає в тому, що міжнародне право не забороняє державам визнавати дійсність юридичних актів органів, які здійснюють фактичну владу на непідконтрольних офіційній владі територіях. Очевидно, що відмова в прийнятті документів незваних держав істотно порушує права і інтереси представили дані документи громадян і юридичних осіб. Згідно з міжнародною практикою незнання світовою спільнотою того чи іншого територіального утворення в якості суверенної держави не означає, що інші держави зобов'язані не визнавати будь-які правові акти та юридичні дії органів цього утворення.

Список використаних джерел:

1. Ванюков Д.А., Веселовский С.П. Непризнанные государства. Москва : Книжный клуб «Книгобек», 2011. 415 с. ISBN 978-5-4224-0322-6
2. Большаков А.В. Незнані держави європейської периферії і прикордоння. *Міжнародні процеси*. 2007. Том 5. № 3. 84 с.
3. Силаєва З.В. Визнання незалежності спірних держав в сучасній світовій політиці. Історичні, філософські, політичні та юридичні науки, культурологія та мистецтвознавство. *Питання і теорії практики*. 2011. Том 1. № 7. С. 134–138.
4. Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав. URL: <https://wa.nt.am/ru/archives/1719>

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Замай А.О.

студентка,

Інститут права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ПЕРЕГЛЯНУТА) ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

З обранням європейського вектору розвитку Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство до вимог Європейського Союзу. На думку вчених, це фактично є процесом зближення національного та європейського законодавства, що дозволить максимально ефективно врегулювати зовнішні відносини з Європейським Союзом [1, с. 6]. Тому, враховуючі євроінтеграційне спрямування України, актуальним є потреба дослідження джерел права, які регулюють соціальні відносини в ЄС, особливо Європейської соціальної хартії.

14 вересня 2006 р. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) [2], яка набрала чинності 01 лютого 2007 р. Проте, ратифікація мала досить вибірковий характер. Крім того, ратифікація створила таку правову ситуацію, за якої чинне соціальне законодавство, а також його зміни, які неминучі у зв'язку з оголошеними реформами у соціальній сфері, доцільно узгоджувати з вимогами Хартії. Ратифікація Хартії та особливо дотримання її норм і стандартів є однією з умов успішної реалізації європейських прагнень України. Однак одних європейських прагнень недостатньо, для оцінки поступовості до європейських стандартів потрібно провести аналіз відповідності національного законодавства ратифікованим статтям. На сьогодні Україною подано Європейському комітету з соціальних прав 11 доповідей, що свідчить про те, що вагому роль відіграє дана Хартія для нашої держави [3, с. 6].

Хартія містить категорії зобов'язань держав-учасниць. По-перше, держава-учасниця має прагнути досягнення умов для ефективної реалізації на її території прав і принципів політики у соціально-економічній галузі, проголошених у першій частині Хартії. По-друге, кожна держава-учасниця зобов'язана забезпечити реалізацію щонайменше 5-ти із 7-ми прав, перелік яких містить друга частина Хартії (право на працю; на організацію у профспілки; на колективне ведення переговорів; на соціальне забезпечення; на соціальну та медичну допомогу; право сім'ї на соціальний, правовий і економічний захист; право робітників-мігрантів та їх сімей на захист і допомогу). Але в Україні Верховна Рада не ратифікувала три із дев'яти обов'язкових статей.

Тобто, низка статей, що регулюють сферу соціального забезпечення, не були ратифіковані. Сьогодні відсутні умови для їх реалізації. Наприклад, Україна так і не взяла на себе зобов'язання, передбачені в частинах 1 та 2 статті 12 Європейської соціальної хартії (переглянутої). Також не ратифіковано статтю 13 Європейської соціальної хартії, згідно з якою Україна мала б забезпечити, щоб будь-якій малозабезпеченій особі, яка неспроможна отримати достатніх коштів своїми власними зусиллями або з інших джерел, зокрема за рахунок допомоги із соціального забезпечення, надавалась належна допомога, а у разі захворювання забезпечувався догляд, якого вимагає стан її здоров'я. У додаток не відповідають переглянутій Хартії такі положення, як п. 7 «Робота в нічний час ст. 2 «Право на справедливі умови праці», адже у законодавстві немає норми про обов'язкові медичне обстеження осіб, які зайняті на роботах у нічний час, а також недоліки, які не відповідають п. 5 «Обмеження на відрахування із заробітної плати» ст. 4 «Право на справедливу винагороду», оскільки розмір відрахування із заробітної плати не є розумним і може позбавити працівників і членів їхніх сімей коштів, необхідних для існування [4, с. 217].

Теоретично, невиконання взятих на себе зобов'язань за Європейською соціальною хартією може бути розглянуто Комітетом Міністрів як недотримання одного з трьох основних принципів функціонування Ради Європи та, відповідно, кваліфікуватися як підстава для розгляду питання про виключення держави з організації.

Однак за всю історію Ради Європи з моменту прийняття Європейської соціальної хартії (як і в інших випадках, окрім ситуації з Грецією) таке питання навіть ніколи не поставало [5, с. 78].

У цілому посилення ролі та значення Європейської соціальної хартії потрібно для подолання розриву між громадянськими, політичними та соціально-економічними правами, який усе ще існує. Співробітництво України з Євросоюзом в рамках Європейської соціальної хартії має велике значення для нашої держави. Крім того, сьогодні можна констатувати визнання Радою Європи важливості соціальних прав, постійне підвищення уваги до їх реалізації та заохочення держав до ратифікації прийнятих договорів у цій сфері. Утім, цей процес тільки набирає обертів та свідчить про поступову зміну ставлення держав до цієї групи прав людини. Разом з тим розбудова ефективного контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань залежить від волі держав та їхньої готовності до реформування національного законодавства. Належна імплементація Хартії Україною та необхідність реформування соціального законодавства з урахуванням її стандартів є однією з актуальних проблем нашої держави, зволікання з проведенням реформ може не тільки негативно позначитися на економіці, але й на майбутньому держави в цілому [5, с. 80].

Отже, у Європейській соціальній хартії міститься «широкий» підхід до визначення соціальних прав та соціального захисту. Під соціальним захистом мається на увазі не тільки система захисту громадян від соціальних ризиків, а й забезпечення життєдіяльності громадян в широкому сенсі, включаючи і соціальну інтеграцію, отримання освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом, надання соціального обслуговування. Причина полягає в тому, що в даний час Україна не забезпечує своєму населенню рівень соціального забезпечення, який відповідає європейським стандартам. Виконання вимог Європейської соціальної хартії (переглянутої) є тенденцією подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС, і, враховуючи, що Європейський комітет із соціальних прав відзначав необхідність ратифікації всього змісту даного нормативно-правового акту, в майбутньому мають це здійснити.

Список використаних джерел:

1. Малюга Л.Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 406 с.

2. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Міжнародний документ від 03.05.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 2007 р. № 51. С. 2096. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T060137.html

3. ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ. Європейський комітет з соціальних прав. Висновки 2019 рік. URL: <https://rm.coe.int/european-committee-of-social-rights-conclusions-2019-ukraine-ukr-/16809e21f>

4. Федорова А.Л. Зобов'язання України за Європейською соціальною хартією (переглянутою): юридичні наслідки в разі невиконання. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149248646.pdf>

5. Малюга Л.Ю. Сучасні тенденції розвитку адаптації соціального законодавства до Європейського законодавства як складової частини процесу інтеграції України до ЄС. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 212–220. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/1_2020/part_1/34.pdf

6. Лобода К.С., Кібець Д.В. Правова природа Європейської соціальної хартії. URL: https://www.ukrainepраво.com/international_law/public_international_law/pravova-pryroda-yevropeyskoyi-sotsialnoyi-khartiyi/

Мінакова А.Б.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ (ПЕРЕГЛЯНУТОЇ) ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

На сьогодні дуже важливим є розвиток другого покоління прав людини. Вони являють собою економічні, соціальні та культурні права, стан яких у державі сьогодні відіграє надзвичайно велике значення [1, ст. 170]. Відповідно до статті 1 Конституції України, визначено, що Україна є соціальною державою і євроінтеграція є конституційним курсом нашої країни, який передбачає зближення з Європейським Союзом [2]. Окрім того, Україна, як держава, яка

декларує мету вступу до Європейського Союзу, має відповідати всім критеріям членства, у тому числі й у соціальній сфері. Тому з моменту проголошення цього курсу, законодавство нашої держави поступово удосконалюється з урахуванням принципів та стандартів європейського законодавства [3; 6]. В Європейському Союзі, окрім нормативно-правових актів всесвітнього та національного значення, діють і регіональні акти. Оскільки Рада Європи визначає себе гарантом дотримання прав людини, то це яскраво виражено в законодавстві, які вона приймає. Одним з таких актів регіональної дії є Європейська соціальна хартія (переглянута).

Актуальність даного дослідження полягає у розгляді питання необхідності розвитку і відповідності українського соціального законодавства європейському, а метою є дослідження Європейської соціальної хартії (переглянутої) як взірця європейського соціального законодавства.

Європейська соціальна хартія – це нормативно-правовий акт, міжнародний договір регіональної дії, який передбачає обов'язкове виконання визначених в ньому норм сторонами, що його ратифікують. Вона була прийнята в 1961 році, але після прийняття у 1988 році Додаткового протоколу до хартії та Протоколу про поправки 1991 року, було створено комітет для її оновлення, і вже в 1996 році прийнято Європейську соціальну хартію (переглянуту).

Слід зазначити, що відповідно до Робочої групи з соціальних прав, що була створена Координаційним комітетом з прав людини в 2003 р., наведені соціальні права, визначені в Європейській соціальній хартії, можна охарактеризувати ще і як економічні та культурні [4, ст. 38]. Незважаючи на це, дослідження норм, аналіз Європейської соціальної хартії є надзвичайно важливим, оскільки, в першу чергу, даний документ містить у собі широкий спектр соціальних норм. Вони сприяють підвищенню розвитку соціального законодавства та рівня життя в країні, яка ратифікує Європейську соціальну хартію (переглянуту) шляхом реформування, або, можливо, уточнення норм власного національного законодавства у відповідність їй.

Європейська соціальна хартія (переглянута) складається з преамбули, 6 частин та додатку, який, як зазначено у документі,

становить невід'ємну частину самої хартії. Найважливішою є частина перша, вона визначає основні права та принципи, передбачені Європейською соціальною хартією, а саме нараховує закріплення 31. Наприклад, закріплення дістали такі фундаментальні права другого покоління, як право на вільний вибір професії, справедливі, безпечні та здорові умови праці, право на справедливую винагороду, особливий захист материнства, належні умови професійної підготовки, право на соціальну та медичну допомогу малозабезпечених осіб, право на житло, захист від бідності. Окрім того, в першій частині також згадуються права дітей та підлітків, трудящих-мігрантів, осіб похилого віку.

На відміну від попередньої, друга частина не містить у собі закріплення жодних прав, але визначає обов'язковими для додержання усі наведені статті сторонами, що підписали хартію. Наступні частини також є надзвичайно важливими, оскільки визначають у собі зобов'язання сторін, нагляд за їх виконанням тощо. Таким чином п'ята частина хартії містить додаткові умови застосування самої Європейської соціальної хартії (переглянутої), наприклад, передбачається заборона дискримінації, порядок дії під час війни або надзвичайного стану, обмеження, співвідношення з внутрішньодержавним правом, умови виконання взятих зобов'язань, можливість змін та доповнень хартії. Окрім того, частина шоста передбачає порядок таких дій, як підписання, ратифікацію та набуття чинності Європейської соціальної хартії, її територіальне застосування, денонсацію, визначення статусу Додатку до хартії. Щодо останнього, то він містить у собі відомості щодо сфери застосування хартії щодо захищених осіб та певні коментарі, доповнення та розтлумачення пунктів статей Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Варто зазначити, що закріплення соціальних прав у Європейській соціальній хартії (переглянутій) має декілька особливостей. Як одну з них можемо визначити те, що самі права, хоча і закріплені у статтях, більш конкретно розкриті у пунктах, що дозволяє розширити не тільки самі соціальні права, а і можливості варіативності і виборності ратифікації прав для держав. Іншою особливістю є те, що деякі права, визначені у хартії, є достатньо складними і комплексними, а

отже розгалуженими, тобто можуть міститись у пунктах різних статей [5].

Оскільки Україна є соціальною державою з курсом на євроінтеграцію, в якій міжнародні нормативно-правові акти мають велику юридичну силу, то це не дивно, що Європейську соціальну хартію (переглянуту) було ратифіковано ще в 2006 році. В Законі України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» навіть визначено, що частину I, в якій і закріплено всі соціальні права, Україна вважатиме «декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнутиме всіма відповідними засобами, як зазначено у вступному пункті частини I Хартії». Звідси ми можемо визначити, що Україна взяла на себе відповідальність щодо виконання зобов'язань у сфері соціального законодавства у відповідності до Європейської соціальної хартії (переглянутої) [6].

Щодо виконання цих зобов'язань, то даною хартією передбачається два види контролю: у вигляді подання національних доповідей та за процедурою колективного оскарження. Оцінку таких доповідей здійснює Європейський комітет з соціальних прав.

Незважаючи на визначену обов'язковість, реальної відповідальності за недотримання пунктів хартії не передбачається. Відсутнє і винесення обов'язкового рішення у механізмі контролю, але важливим є участь в ньому Комітету Міністрів Ради Європи як останньої його ланки. Цікавим є і те, що при контролі за виконанням зобов'язань за Європейською соціальною хартією (переглянутою) до уваги береться не тільки їх застосування, а й наявність закріплення у чинному національному законодавстві, хоча терміни внесення таких змін і не зазначено [5].

Як відомо, Україна надає доповіді кожні чотири роки. Хоча більша кількість норм, визначених у Європейській соціальній хартії і є достатньо широко відображена в українському законодавстві, в попередніх доповідях Комітетом було визначено достатньо високий рівень невідповідності, зокрема з питань нічної праці, терміну попередження про звільнення, тощо [7]. Звичайно, важливим фактором такої невідповідності є відсутність динамічного реформування національного законодавства та економічна нестабільність у країні.

Отже, ми можемо визначити, що Європейська соціальна хартія (переглянута) є одним з найважливіших документів з питань соціального права регіонального значення. Хоча і ратифікована Україною, вона потребує детальнішого та точнішого відображення у національному законодавстві задля стабільності та уніфікації соціальних прав в Україні та можливостей подальшої інтеграції в європейське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Скаун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Малюга Л.Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 406 с.
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) і Україна / Н.Б. Болотіна, М.М. Феськов. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 36-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_3_5
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062
6. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) : Закон України від 14 вересня 2006 року № 137-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 418.
7. Conclusions 2014. Ukraine. European Committee of Social Rights. Articles 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 and 29 of the Revised Charter. URL: <https://hudoc.esc.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22%5D,%22ESCDcLanguage%22:%5B%22ENG%22%5D,%22ESCDcType%22:%5B%22Conclusion%22%5D,%22ESCDcStateParty%22:%5B%22UKR%22%5D%7D>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Терпан Л.І.

студентка,

Науковий керівник: Святошнюк А.Л.

кандидат юридичних наук,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Слід почати з того, що зовсім нещодавно було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який спричинив виникнення у процесуальному праві такого нового інституту, як спрощене позовне провадження [1]. Даний вид провадження характеризується особливістю процедури, а також певною категорією справ, яку слід розглядати у такому провадженні. Водночас, його введення спричинило низку обговорюваних проблем щодо його аналізу, характерних ознак та процедури проведення.

Так, серед багатьох вчених не існує єдиної думки щодо поняття та самої сутності спрощеного позовного провадження, а також процедури його проведення. Метою ж даної статті є детальний аналіз сутності спрощеного позовного провадження у цивільному процесі і доречність його введення у цивільне судочинство.

Слід зазначити, що у науці цивільного процесу вчені-процесуалісти, юристи звертали значну увагу на питання, які пов'язані з процедурами спрощеного судового розгляду. Такі науковці, як В.І. Бобрик, С.В. Васильєв, О. Зуб, В.В. Комаров, С.О. Короєд, Д.Д. Луспенник, Ю.В. Навроцька, О.С. Ткачук, О. Угриновська, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, О.О. Штефан та багато

інших у своїх роботах розглядали питання спрощеної процедури, однак обговорення триває і до сьогоднішнього дня.

У зв'язку із розширенням та розвитком сфери приватно-правових відносин все більше громадян вважають за необхідне захисти свої права у формі судового захисту. Це пояснюється бажанням громадян відчувати правову захищеність у вирішенні їх спору в рамках судочинства та забезпечення рішення суду шляхом застосування примусу з боку держави. Крім цього, існує необхідність у швидкому та ефективному розгляді такого спору. З 2017 року механізмом такого розгляду та вирішення спору стало спрощене позовне провадження та його введення у чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) [2].

Як вже зазначалося, питання поняття спрощеного позовного провадження, його особливих ознак та процедури проведення дуже широко обговорюється в наукових кругах, але вчені досить обачно визначають саме поняття спрощеного позовного провадження, адже одні вважають, що цей процесуальний інститут є різновидом загального позовного провадження і нерозривно походить від нього, а інші називають спрощене позовне провадження додатковою, усіченою формою розгляду та вирішення цивільних справ [3, с. 20].

Із цими двома твердження слід погодитись, адже, перш за все, спрощене провадження нерозривно пов'язано із загальним позовним провадженням, яке є основою для існування як окремого позовного провадження, так і спрощеного. Про це також свідчить еволюційний розвиток цивільного судочинства та законодавства взагалі. Без виникнення інституту загального позовного провадження не було б і похідного від нього спрощеного позовного провадження.

Щодо іншого підходу визначення досліджуваного процесуального інституту, то спрощене позовне провадження на рівні із наказним провадженням та заочним розглядом справи сприймається науковцями як додаткова, специфічна, спрощена форма розгляду й вирішення справи, які за своєю природою є оптимізуючими провадженнями та повинні утворювати систему та узгоджуватися між собою і істотно зменшити навантаження на суди. З чим доцільно погодитись, адже у спрощеному провадженні відсутні такі етапи вирішення справи, як підготовче засідання та судові дебати. Крім

цього, впливаючи із норм цивільно-процесуального законодавства, дане провадження не вимагає обов'язкової присутності сторін під час вирішення спору. Всі ці обставини насправді зменшують навантаження як для сторін, так і для суду [4, с. 46].

Крім того, слід навести конкретні відмінності, які виокремлюють спрощене позовне провадження від інших процесуальних інститутів цивільного судочинства. Аналізуючи цивільне законодавство, можна стверджувати, що дана форма вирішення цивільних справ має особливі правила розгляду. Так, підставами вирішення справи за спрощеним позовним провадженням є малозначність справ та безспірність вимог. Необхідно зазначити, що поняття «малозначні справи» слід розглядати як правовий аспект, а не виходити із критерія значення та оцінки спору сторонами і судом, адже законодавець дає чіткий перелік категорій справ, які слід вважати «малозначними».

Для того, щоб остаточно визначитись із сутністю спрощеного позовного провадження, слід навести його характерні ознаки. Найбільш доцільно їх встановлює у свої роботі А.С. Колос, яка визначає наступне: «Основними ознаками спрощеного судового провадження у цивільному процесі є: 1) особлива процесуальна форма, що зумовлена потребами оптимізації цивільного судочинства; 2) добровільність застосування зацікавленими особами; 3) передбачені процесуальним законодавством два особливі критерії допуску даних спорів до розгляду в спрощеному провадженні: безспірність вимог або малозначність справи; 4) спеціальний режим застосування доказів (документарне провадження, неможливість застосування інституту забезпечення доказів тощо); 5) особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою» [5, с. 35].

Таким чином, проаналізувавши всі категорії понять спрощеного позовного провадження, його саму сутність та визначивши найбільш коректний перелік ознак даного процесуального інституту, можна дійти висновку, що таке провадження безсперечно сприяє оптимізації цивільного судочинства, має новітні якісні риси розгляду та вирішення цивільних справ у порівнянні з іншими формами. Крім того, спрощене позовне провадження спрямовується на повний

захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави як і загальне позовне провадження, але у коротший строк.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Захарова О., Єпанчинцев О. Поняття та сутність спрощеного провадження. *Підприємництво, господарство та право*. 2021. № 1. С. 17–21.
4. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Новітня концепція спрощеного провадження в цивільному процесі. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 46–50.
5. Колос А. Теоретичні проблеми спрощеного провадження у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 32–35.

Шадюк В.В.

студентка,

Науковий керівник: Святошнюк О.Л.

кандидат юридичних наук,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Прийнято вважати, що звернення до суду по господарським, цивільним чи іншим спорам є традиційною формою захисту порушених прав та інтересів. Судова форма захисту, в основу якої покладено змагальний процес, була і залишається провідною. Однак, у практиці багатьох країн закріпились інші механізми вирішення спору, тобто третейський суд, арбітрування, переговори та медіація. Перевагою впровадження таких механізмів є, перш за все, надання особі можливості обирати на власний розсуд спосіб ліквідації спору та зменшення навантаження на національні суди [1, с. 59].

Даний інститут широко застосовується на практиці і в Європі, і на інших континентах. Відомий факт – якщо існує прогресивний інститут в Європі, то варто очікувати його появи в Україні, й інститут медіації не став виключенням.

В Україні відновне правосуддя знаходиться лише на початковому етапі свого розвитку, оскільки спеціального Закону «Про медіацію» ще не було прийнято і наразі він знаходиться на стадії законопроекту. Дана проблема викликана тим, що довгий час питання необхідності цього закону було дискусійним серед вчених через ряд проблем. По-перше, медіація це своєрідний спосіб вирішення конфлікту, який повинен регулюватися особливим законодавством. По-друге, постає проблема прийняття суспільством даної процедури. А тому питання медіації у цивільному процесі потребує подальших наукових досліджень у різних напрямках та перспектив його розвитку в нашій країні.

Світовий досвід свідчить про успішність даного інституту у цивільному процесі, зокрема, в аспекті вирішення приватноправових спорів щодо поділу майна, батьківської опіки над дітьми у випадку розлучення тощо [2, с. 59]. Але, оскільки держави по-різному пристосовують даний правовий інститут у своє законодавство, то універсальної моделі запровадження медіації в цивільний процес не існує. До того ж, можна визначити два фактори, від яких залежить успіх подібної адаптації. По-перше, це ступінь готовності суспільства визнати процедуру медіації та активно нею користуватися. По-друге, це правильна діяльність держави щодо впровадження такої процедури, спираючись на прогресивний досвід зарубіжних країн [1, с. 63].

Саме тут можна спостерігати першу проблему застосування медіації взагалі, а саме психологічний аспект. Людина-істота дуже складна, й тому навіть в простих ситуаціях може везти себе нелогічно, всупереч здоровому глузду. Тому насправді досягнення примирення конфліктуючих сторін шляхом взаємного вибачення є дуже складним процесом. Жодна людина, як правило, не хоче визнавати свою вину, до того ж в такому принциповому конфлікті.

Але є важливий фактор, який може схилити особу до використання саме медіації. Мова йде про те, що кожна особа розуміє, як працює судова система. Судове провадження – далеко не

простий і не швидкий процес, й люди, як правило, завжди прагнуть це провадження оминати, а медіація – це безумовно прискорення вирішення конфлікту. Тому засіб розв’язання спору з мінімальним навантаженням на суди – це фактично ідеальний варіант.

Закон «Про медіацію» дав наступне визначення медіації – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3, п. 1, ч. 1, ст. 1]. Дане поняття закрило всі питання дискусій серед вчених щодо його визначення, але це лише невелика частина проблем щодо самого змісту і процедури, а тому, незважаючи на велику кількість змін до законопроекту він все ще містить ряд недоліків.

Щодо самої процедури проведення, то вона чітко прописана, але на практиці можуть виникнути деякі проблеми, які наразі розглядати недоречно до прийняття самого закону. А щодо теоретичних питань, то є дві пропозиції.

По-перше, на мою думку, медіатор повинен мати вищу юридичну освіту, а не якусь іншу. Оскільки, сторони звертаються до медіатора саме з правовим спором, який стосується і матеріального, і процесуального права, то він повинен володіти даними знаннями. Навіть, якщо таку людину просвітити в цих питаннях, то за 90 годин навчання, як вказано в законі, він навряд чи стане хорошим спеціалістом, на відміну від, хоча б, чотирьохрічного досвіду. Також він повинен володіти українською мовою для того, щоб згода була написана правовою мовою з урахуванням всіх доводів сторін та обставин справи, для можливості подальшого судового оскарження в суді першої чи апеляційної інстанції.

Законопроект передбачав наявність реєстру медіаторів, ведення та оприлюднення яких здійснюється об’єднаннями медіаторів та організаціями, що забезпечують проведення медіації [3, с. 13]. Але доречним було б зробити Єдиний реєстр медіаторів України, що забезпечить більшу прозорість у їх діяльності та зменшить розшарування. Також варто, щоб цей реєстр контролював один орган, а не, наприклад, якісь об’єднання діяльність яких навіть не вказано в законі.

Також варто відрізнити інститут врегулювання спору за участі судді, який пов'язаний з медіацією, але суттєво від нього відрізняється. Врегулювання спору за участю судді застосовують тільки до початку розгляду справи по суті, за згодою сторін і протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про проведення врегулювання. Що стосується медіації, то все відбувається за згодою сторін: і на якій стадії вона буде застосована, і яка буде її тривалість [4, с. 201–205].

Існує ряд причин, при яких медіація може мати проблеми у процесі впровадження, в саме: низька правова культура населення, без підняття якої неможливо провести жодну реформу в тому числі щодо введення того чи іншого правового інституту; низький рівень довіри до даної послуги, який пов'язаний з недостатньою інформованістю суспільства щодо переваг медіації, як альтернативного способу вирішення спору; прагнення однієї зі сторін задовольнити лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; стійка позиція суспільства, що звернення до суду – єдиний і беззаперечний спосіб вирішення спору; відсутність правового підґрунтя та фінансового забезпечення, адже будь-які реформи потребують значних затрат [5, с. 261–264].

Проаналізувавши вище викладене можна дійти до висновку, що медіація є досить важливим інструментом при вирішенні спорів, який допоможе розвантажити судову систему і зробити її більш ефективною. Вважаю, що перед прийняттям Закону «Про медіацію» потрібно усунути певні недоліки на рахунок вищої освіти медіатора та запровадження і ведення реєстру медіаторів. Також потрібно належним чином проінформувати населення про необхідність та ефективність даного інституту і надалі використовувати, як один з основних інструментів для врегулювання спору.

Список використаних джерел:

1. Мамницький В.Ю., Белей О.В., Дулепа В.П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 59–63.
2. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the «Singapore Convention on Mediation»).

20 December 2018. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/mediation/sg-convention/> (дата звернення: 05.10.2021).

3. Проект Закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 10.10.2021).

4. Цивільний-процесуальний кодекс України : Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.10.2021).

5. Ясиновський І.Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 55. С. 260–267.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Kostadinovich Inna

Jurist

INTELLECTUAL PROPERTY AND IT'S TYPES

The Internet has made it easier for people to access journals, publications, and any piece of information that is digital. This is leading to several users thin-king that any information on the internet can be reproduced because it is available in the public domain. After the lockdown was declared, according to renowned sources, there was a growing incidence of fake domains being created that had copyright-protected information in them

The vast majority of IP assets fall into four categories: patents, trademarks, copyrights and trade secrets.

1.1. What Is Copyright and it's Features

Copyright is a type of intellectual property right that gives the creator or author an exclusive right over his/her original literary work to make copies of it, usually for a limited period of time. The creative work includes educational, artistic, literary, musical, soft-ware forms of work. Copyright aims to protect the original work of your particular idea that you are going to generate with creativity. It is subject to certain limitations which are based on public interest.

Copyrights are generally granted by the public law where it is considered as «territorial rights». They are granted according to the laws set by the government of certain territory which may vary from country to country. According to the Copyrights Act in India, the duration of a copyright is valid till the lifetime of the author plus 60 years after his death from the beginning of the year with an organization the article is being published, de-pending upon the jurisdiction of the states. Many countries need various copyright formalities to establish copyrights. Some countries recognize copyrights in any form completed work without indulging in the long procedures of registrations, which is very different from recognized formal registrations.

Features:

1. Copyright is divisible. The copyright holder may assign a non-exclusive right to reproduce or republish a work to another person.

2. Copyright is also transferable. A copyright owner's exclusive rights (either in whole or in part) can be transferred to another party, but it must be in writing and signed by the copyright owner to be considered valid.

3. Copyright is an intangible property which lasts for only a limited period of time: Copyrights are a form of intangible property, as they confer certain rights to their owners that are not perceivable through the physical senses. Small-business owners often need to manage a variety of intangible assets, which can copyrights.

4. Copyright restricts unauthorized use of any sort of work: Copyright gives the sole right the owner to produce/reproduce the piece of their original work.

5. Copyright protection is automatic: As of January 1, 1978, under US copyright law, a work is automatically protected by copyright when it is created. Specifically, «A work is created when it is «fixed» in a copy or phonorecord for the first time». you do not have to register, and you do not have to affix a copyright notice. So, all eligible works are copyrighted.

6. Copyright can be sued: It permits the right to sue an infringer in federal court, in case the owner holds a copyright which is obtained after registration. The copyright owner has the right to oppose any of-fender who claims the ownership of that particular work.

7. Copyright creates financial benefits: Another advantage is benefiting by selling or transferring the copyright. In case any third party wants the copyright then the initial owner has the privilege of deciding whther to sell/transfer the copyright or not. A Copyright registration enables financial benefits by the licensing the piece of the original work.

1.2. How Copyrighting Works

When someone creates a product that is viewed as original and that required significant mental activity to create, this product becomes an intellectual property that must be protected from unauthorized duplication. Examples of unique creations include computer software, art, poetry, graphic designs, musical lyrics and compositions, novels, film, original architectural designs, web-site content, etc. One safeguard that can be used to legally protect an original creation is copyright.

Under copyright law, a work is considered original if the author created it from independent thinking void of duplication. This type of work is known as an Original Work of Authorship (OWA). Anyone with an original work of authorship automatically has the copyright to that work, preventing anyone else from using or replicating it. The copyright can be registered voluntarily by the original owner if they would like to get an upper hand in the legal system in the event that the need arises.

Not all types of work can be copyrighted. A copyright does not protect ideas, discoveries, concepts, or theories. Brand names, logos, slogans, domain names, and titles also cannot be protected under copyright law. For an original work to be copyrighted, it has to be in tangible form. This means that any speech, discoveries, musical scores, or ideas have to be written down in physical form in order to be protected by copyright.

1.3. Copyright Act of 1957 and Features of it

Copyright is an exclusive right granted by the law to creators of literary, dramatic, musical and artistic works and producers of cinematography films and sound recordings. In fact, it is a bunch of rights including, rights of reproduction, communication to the public, adaptation and translation of the work. There could be slight variations in the form of the rights depending on the work

First Act to protect copy right was introduced in 1914 and was followed by Copyright Act 1957.1957 Act adopted many English provisions introduced new ideas and concepts and was enforced from 21 January 1958.

– Creation of Copyright Board: Copyright Office and a Copyright Board was created to make registration process of Copyright easy and to address the related to copyright and compulsory licensing of Copy-right.

– Definition of Work: It defines clearly various categories of work in which copyright can subsist and the scope of the rights. A work means any artistic, dramatic, musical, artistic work or cinematographic film or sound recording.

– Authorship & Ownership: According to the Act the author/creator is the first owner of the work. In case of musical work the composer is the author or creator, in case of cinematograph film the producer is the author /owner whereas in case of Government work normally the concerned Government body is the author.

– Term: The general term of Copyright is 60 years. Term of copyright for musical, dramatic and artistic works, except for photograph is sixty years from the year in which the author died.

– Assignment & Compulsory Licensing: The copyright owner can transfer his/her rights to another person in return of some fixed royalty. The owner can transfer the all the rights or some of the rights to the Assignee (The person whom the rights will be transferred. The owner can license his rights to another person as well. It is known as Compulsory Licensing. It helps in curbing misuse of rights by the owner.

– Formation of Copyright Societies: Copyright Society is a registered administrative body that looks after the management and protection of copyrights.

– Broadcast reproduction rights: The Act gives special rights, to a broadcast organization, known as «Broadcast reproduction Rights». It is given for 25 years.

– Performers' rights: It gives protection to the performers. The right is given for fifty years.

– International Copyright: According to this provision a foreigner is entitled to enjoy copyright for his work in India.

– Infringement Defined: When a person, without permission from the owner tries to use the rights related to the work, it is known as infringement. e.g. A person making copies of a Book without license.

– Exception: If a person uses the work for research, analysis or for educational purpose, he does not require any permission from the author.

– Remedies against infringement: Civil and criminal remedies are available against infringe

2. Patents

A patent is a document, issued by the federal government, that grants to its owner a legally enforceable right to exclude others from practicing the invention described and claimed in the document. Congress allows this right, for a term ending twenty years from the date of filing of an application for patent, to encourage the public disclosure of technical advances and as an incentive for investing in their commercialization.

Thus, the overall progress of technical innovation is favored, while at the same time inventors are rewarded for their specific contributions. Like other forms of property, the rights symbolized by a patent can be

inherited, sold, rented, mortgaged and even taxed. When a patent expires, or is held invalid, the right to exclude the others ceases. The public is the ultimate beneficiary of the technical advance.

Most inventors seek a patent to obtain the actual or potential commercial advantages that go along with the right to exclude others. Given the high cost of research and development, the opportunity to recoup these costs through commercial exploitation of the invention may be the primary justification for undertaking research in the first place.

Patent rights can be commercially exploited in two basic ways: (1) directly, by the inventor's practice of the invention to obtain an exclusive marketplace advantage (as where the patented technology results in a better product or produces an old product less expensively) and/or (2) indirectly, by receiving income from the sale or licensing of the patent.

It is important to note that a patent (i.e., the right to exclude others) does not give the inventor the right to practice the invention. The inventor can practice his invention only if by so doing he does not also practice the invention of an earlier unexpired patent. While only one patent can be granted on a particular invention, it is easy to see how more than one patent could be infringed by making a single product. For example, consider that A has a patent on a new type of door and B invents an improved door of this type with a special lock. B could not sell the improved locking door since A's patent broadly covers all doors of this type. On the other hand, A could not incorporate the improved lock in his basic door since B's patent covers this combination. In these circumstances both A and B can be free to practice the best technology (locking door) only if each grants a patent license to the other.

The indirect exploitation of a patent may be exclusive, e.g., by selling all rights in the patent or granting an exclusive license. Licenses can be non-exclusive, allowing many parties, including the inventor, to practice the invention simultaneously. A patent may also provide commercial advantages in addition to the potential for an exclusive market position or licensing income. A patent often lends business credibility to start up ventures and can open doors to both technical assistance and financing necessary to bring a new product to market. An improvement patent may

also provide the barter necessary to cross license any basic patents held by others which block the path to market.

3. Trademarks/Brands

A trademark is a sign capable of distinguishing the goods or services of one enterprise from those of other enterprises. Trademarks are protected by intellectual property rights.

A brand is a marketing concept that encompasses how people feel about your product or service. Customers associate certain elements with different brands, such as reputation, image, and emotion. For example, a certain brand might have been developed to encourage you to feel confident, calm, or secure.

On the other hand, a federal trademark registration can provide nationwide legal protection for your brand in connection with particular goods or services. It is your choice whether to protect your brand under trademark law. Many business owners choose to protect their brand names for their main or dominant goods or services. You might also choose to protect a slogan or logo for those goods or services, if you have one.

Deciding what you want to protect and to what extent is up to you. You can have a brand, but decide not to protect that brand by registering it as a trademark. If you choose not to register your brand as a trademark, however, anyone could misuse your brand or create a brand so similar to yours that people can't tell the difference between them. So, even if consumers want to purchase your products or services because they trust your brand's reputation, that customer might purchase someone else's by mistake because they can't tell the difference between the trademarks.

4. Trade secrets

are essential pieces of information regarding the processes, products or services of an organization that are not intended to be published or otherwise distributed and that directly benefit the owner by dint of their confidentiality. All things being equal, these secrets will only be known to other parties if shared with a business partner. Recipes for food and beverages or algorithms used in software may fall under this category.

Trade Secret Protection Plan:

If you have a trade secret that you want to protect, it is imperative that it be kept a secret. Trade secrets are lost once the secret becomes public know-ledge. Such disclosure can be made in a variety of ways, including

by employees or licensees, by theft, or even by a general failure of the company to keep secrecy measures in place. Once lost, the protection is gone forever.

The best way to protect secrecy is to implement a trade secret protection plan:

1. **Identify Your Trade Secrets:** The first step is to identify your trade secrets. Ask yourself, «is this information that only my company knows that allows it a competitive advantage over competitors?» If yes, then you should treat it as a trade secret. In addition, you should treat your customer list, supplier list, employee list and vendors list as confidential as these qualify as trade secrets.

2. **Keep Trade Secrets Secret By Restricting Access:** If there is physical evidence of the trade secret such as on paper or in computers, you should limit physical or computer access, through use of confidential computer passcodes, or keeping hard copies of such information in a locked file cabinet. Next, you should greatly limit who knows the trade secret. This includes employees, contractors, and any vendors or licensees you use and the trade secret should be shared only with those who «need to know.» Many companies mark stamp «Confidential» on papers

3. **Protect the Trade Secret through Contractual Obligations:** Every party that has access or knows your trade secret should be bound by contractual obligations. Employees and independent contractors should sign employment or independent contractors' agreements or at the very least should agree to simple confidentiality agreements. A confidential information, invention and non-compete agreement with employees is generally a smart move by employers. Vendors and licensees privy to the information should also have signed agreements that specifically include confidentiality provision that cover trade secrets. Importantly, the terms of confidentiality should specifically stay in place beyond the term of any agreement.

4. **Maintain Secrecy By Diligently Policing:** Following an initial agreement to a duty of confidentiality over trade secrets, you should regularly remind employees, contractors, vendors, or licensees of their duty to maintain the secrecy of your trade secrets. This is especially important when employees with knowledge leave the company. In

addition, you should include a noticeable disclaimer on any document that has a trade secret that it is confidential.

5. How do you protect your IP?

The phrase "You can never be too careful" applies perfectly to IP assets. Registering IP in every jurisdiction relevant to your business is key, especially for patents and trademarks, and entering into the WIPO's framework helps facilitate more far-reaching protection and save money. If you expect significant infringement risk in specific jurisdictions, obtaining registered copyrights is of additional benefit. Meanwhile, trade secrets must be secured with appropriate secrecy mechanisms, for instance, blockchain encryption, and covered by NDAs if they are to be shared for any reason.

Timely renewal and upkeep (i.e., fee payment and declarations of use) are also essential protective steps with all registered IP rights. These should not be allowed to lapse without due commercial and strategic consideration.

Furthermore, staying vigilant regarding all risks to your IP portfolio is crucial, which means more than just looking out for infringement and being abreast of regulatory trends. Issues such as the internal mishandling of your intangible asset portfolio could also endanger its value. An IP audit from Dennemeyer's impartial experts can help you assess the state of your IP and work procedures to mitigate or eliminate any liabilities that may be present.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Недоборська К.Л.

студентка,

Науковий керівник: Тараненко Л.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Наша робота присвячена питанню проблеми реалізації права на працю у процесі розвитку трудового законодавства України. Ця тема висвітлена у роботах багатьох науковців, але ми побачили в ній нове.

Ми з'ясували, що право на працю займає чільне місце в системі основних соціальних прав і свобод людини та громадянина. Так, у статті 43 Конституції України за кожним громадянином закріплено право на працю, перш за все, як найманого працівника [1, с. 96]. Це положення Конституції співзвучне з уніфікованими демократично-правовими засадами Європейського Союзу, повноправним членом якого Україна бажає стати.

КЗпП та Закон України «Про зайнятість населення» здійснюють правове регулювання трудової діяльності, у цих документах встановлені державні гарантії у сфері зайнятості та працевлаштування [2, с. 104]. Однак, не все так відбувається, як зазначено у нормативних актах, і, як не прикро, не все втілюється у життя.

На нашу думку, багато заходів, які здійснювала держава для зростання зайнятості, не були адекватними та ефективними. Нами вивчено, що проблемним питанням є позбавлення права працівників, які «звільнені» нібито «за згодою сторін» або «за власним бажанням», на одержання допомоги по безробіттю протягом перших

трьох місяців. Також спостерігається незадовільна ситуація щодо гарантування державою мінімальної заробітної плати [1, с. 142].

Гостро постає проблема із заборгованістю по виплаті заробітної плати. Станом на 01.01.2021 року цей показник становив 2612,0 млн. грн., а вже станом на 01.08.2021 р. заборгованість по виплаті заробітної плати склала 3 961,4 млн. грн. Як бачимо, у порівнянні з даними на початок року, спостерігається зростання заборгованості на 51,7% [3].

Наше дослідження показало, що сума допомоги по безробіттю не забезпечує мінімальні умови виживання. Так, мінімальний розмір соціальної допомоги по безробіттю становить 650 грн. (на період карантину 1 тис. грн.) – коли страховий стаж протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної менше, ніж 6 місяців, та 1800 грн. – коли страховий стаж протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, складає більше 6 місяців. Відмітимо, що ці суми менші за встановлений з 01.01.2021 року мінімальний прожитковий мінімум – 2189 грн. і з 01.07.2021 року – 2294 грн., розмір якого є недостатнім, щоб хоч якимось чином забезпечити людину у складний для неї час [5].

Нагадаємо, що на теперішній момент діють правові норми, які, по суті, є протилежними одна одній. У Законі України «Про загально-обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначено, що допомога по безробіттю не може бути нижчою за прожитковий мінімум, як це передбачено законом [1, с. 204].

Хочемо зазначити, що після запровадження карантину через коронавірус Верховною радою запроваджено низку змін до законів, для того, щоб забезпечити допомогою тих, хто постраждав через введення обмежувальних заходів, або залишився без роботи. Так, 24 червня 2020 року народні депутати ухвалили зміни до Закону про зайнятість населення (ст. 47), в яких передбачена допомога з часткового безробіття. Така допомога виділяється для того, щоб роботодавець міг виплатити частину заробітку працівникам, які на час карантину позбавлені можливості працювати через передбачене карантинном скорочення робочого часу [2, с. 106].

Акцентуємо увагу, що важливим питанням реалізації права на працю є гарантування безпечних умов праці. Прикрим фактом є те,

що рівень виробничого травматизму є досить високим, особливо це стосується значної кількості професійних хвороб. Загострює становище наявність законодавчих недоліків у законодавстві та застарілість багатьох нормативних документів у царині охорони праці [1, с. 164].

Нами досліджено, що народними депутатами України внесено на розгляд Проект Трудового Кодексу України від 08.11.2019 № 2410-1. Проведений нами аналіз Проекту ТКУ дає підґрунття для висновків, що він містить як ряд позитивних моментів, а також у ньому є положення, по яких ми зробили зауваження та пропозиції.

На нашу думку, беззаперечною перевагою Проекту ТКУ є посилення гарантій реалізації права на працю. Перш за все це стосується вдосконалення порядку прийняття на роботу. У ст. 30 Проекту ТКУ трудовий договір вважається підґрунттям виникнення трудових відносин. Цим самим, законодавцем цілком слушно встановлено обов'язок для роботодавця, навіть якщо уповноважена особа допустила працівника до роботи, не пізніше наступного дня з дня надання такого допуску укласти з працівником трудовий договір [4].

Ми встановили, що актуальним є закріплений обов'язок роботодавця інформувати центральний орган виконавчої влади з питань реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про виникнення трудових відносин.

Також зазначимо, що Проект ТКУ фактично унеможливив зловживання зі сторони недобросовісних роботодавців, які, використовуючи необізнаність людей та відсутність прямого закріплення в чинному Кодексі законів про працю України механізму оформлення стажування, порушують їх трудові права [1, с. 194].

Якщо говорити про недоліки у системі реалізації трудових прав за Проектом ТКУ, то до них потрібно зарахувати у першу чергу зміст ст. 20 Проекту ТКУ, у якій передбачено права працівників [4]. Ми не погоджуємось з тим, що суб'єктом права на працю (п. 1 ч. 1) та права на захист від безробіття (п. 4 ч. 1) є працівник. Право на працю належить кожному (ст. 43 Конституції), а працівником є особа, яка вже реалізувала його [1, с. 199].

Провівши аналіз регулювання Проектом ТКУ змісту трудового договору, ми можемо відзначити неузгодженість між ст. 32 та ст. 62. Якщо відповідно до ст. 32 додатковими умовами можуть закріплюватись обов'язки роботодавця щодо покращення виробничого побуту, умов відпочинку, надання працівникові соціально-культурних, соціально-побутових благ, то їх зміна повинна бути закріплена у ст. 62.

Ми можемо стверджувати, що у гл. 6 Проекту ТКУ «Порядок звільнення працівників» закріплено досить багато гарантій прав працівників при звільненні, у тому числі й заборона звільнення з ініціативи роботодавця під час періоду тимчасової непрацездатності працівника, під час періоду перебування працівника у відпустці або у відрядженні та ін. Відмітимо, що інформація у цій главі викладена так, ніби перелік цих гарантій є остаточним [4].

На нашу думку, в гл. 6 Проекту ТКУ повинна бути стаття, у якій потрібно зазначити, що законодавство може встановлювати додаткові, порівняно з цим Кодексом, гарантії для окремих категорій працівників при їх звільненні з роботи.

Нами опрацьовано, що розвиток законодавства про працю України зумовлений і євроінтеграційними процесами, які останніми роками відбуваються прискореними темпами.

Ратифікувавши Законом № 137-V від 14.09.2006 р. Європейську соціальну хартію (переглянуту) від 03.05.1996 р., Україна взяла на себе зобов'язання проводити політику щодо ефективної реалізації таких прав та принципів, як право громадян займатися будь-якою прибутковою діяльністю на території держави будь-якої іншої сторони на принципах рівності з громадянами останньої з урахуванням обмежень, які базуються на безперечних економічних або соціальних причинах; право трудящих-мігрантів на захист і допомогу на території держави будь-якої іншої сторони; право працівників на рівні можливості та рівне відношення до них у вирішенні питань щодо працевлаштування та ін. [2, с. 107]. Відмітимо, що, на жаль, у Проекті ТКУ ці положення не знайшли належного відображення.

Таким чином, наше дослідження показало, що в Україні гарантування права на працю має ряд проблем у реалізації. Так,

порушується забезпечення зайнятості: відмічається зростання рівня безробіття; розмір допомоги по безробіттю не може гарантувати мінімальні умови проживання; досить високою є частка працівників, яким нарахували заробітну плату нижче за прожитковий мінімум. Спостерігаються великі законодавчі прогалини у регулюванні питань з охорони праці: сьогодні в державі немає цілісного документу з питань охорони праці, є багато недосконалих моментів у Проекті ТКУ.

Список використаних джерел:

1. Головченко В.В., Головченко О.В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні : монографія. Чернігів, 2012. 328 с.
2. Остапенко Л. Правові гарантії реалізації права на працю та працевлаштування населення України й окремих європейських країн. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2. С. 104–107.
3. Заборгованість із виплати заробітної плати станом на 01 серпня 2021 року. Сайт громадської спілки «Економічний дискусійний клуб». URL: <http://edclub.com.ua/analityka/zaborgovanist-iz-vyplaty-zarobitnoyi-platy-stanom-na-1-serpnya-2021-roku> (дата звернення: 18.10.2021).
4. Трудовий кодекс України: проект закону України від 07.11.2019 р. № 2410-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DI00297A.html (дата звернення: 18.10.2021).
5. Прожитковий мінімум в Україні 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/wagemin/> (дата звернення: 18.10.2021).

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Павловська А.О.

курсант, рядовий поліції

Науковий керівник: Шевяков М.О.

старший викладач,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Майже всі сфери нашого життя, діяльність установ, підприємств, організацій і, насамперед, держава охоплюють адміністративні провадження, які сьогодні є одними із найпоширеніших [2, с. 241].

Завдяки заходам щодо забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, можна припинити адміністративне правопорушення, а також притягнути правопорушника до відповідальності. Звідси ми розуміємо, що ефективність механізму застосування заходів щодо забезпечення провадження безпосередньо впливає на стан запобігання правопорушенням і є важливою для забезпечення правопорядку. Однак, з огляду на це поширення, адміністративні провадження, так само як і адміністративний процес, ще недостатньо охоплені дослідженням науковців.

Дослідження процесуального порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення можна знайти у науковій та спеціальній літературі українських та зарубіжних вчених, загалом В. Б. Авер'янова, С. С. Алексеева, А. П. Альохіна, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Є. В. Додіна, Л. В. Коваля, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. І. Остапенка, О. М. Якуби та інших.

Метою є обґрунтування правових аспектів процесуального порядку провадження в справах про адміністративні правопорушення.

До юрисдикційних проваджень С. Т. Гончарук відносить провадження у справах про адміністративні проступки і вважає їх «сукупністю здійснюваних компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення» [1, с. 59].

Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення – особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований нормами, що сконцентровані у розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [3].

Сукупність процесуальних дій у справах про адміністративні правопорушення, які об'єднані певною метою: порушенням справи; адміністративне розслідування; розгляд і вирішення справи; перегляд рішення; виконання рішення – все це відноситься до основних стадій провадження [5, с. 88].

Ключовими завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення, згідно Кодексу України про адміністративні порушення, є: своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи; вирішення його в суворій відповідності до законодавства, забезпечення виконання виданого наказу; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень; запобігання правопорушенням; виховання громадян у дусі дотримання закону; зміцнення верховенства права [3].

Високий ступінь формалізації процесу можемо простежити під час застосування в ході провадження у справах про адміністративні правопорушення заходів державного примусу. В даному випадку детально окреслено завдання провадження (ст. 245), обставини, що виключають провадження (ст. 247); принципи, як рівність перед законом (ст. 249); законність, змагальність тощо; види доказів (ст. 251); вимоги до найважливіших процесуальних документів, зокрема до протоколу (статті 254–257), постанови по справі (статті 283–286) та ін.; заходи забезпечення провадження (ст. 260:

адміністративне затримання, особистий огляд, вилучення речей та документів); права учасників провадження (ст.ст. 268–275); строки і порядок розгляду справ (ст.ст. 277–279); оскарження і опротестування постанов у справі (ст.ст. 287–297); виконання постанови (гл. 25–33, ст.ст. 298–330). До певної міри вказане вище зближує провадження у справах про адміністративні правопорушення з кримінальним процесом [4].

В силу цього, адміністративному провадженню не властива складна процедура розслідування справ, спрощено порядок порушення, а нерідко і розгляду справи. Можливі випадки, коли не складається протокол про адміністративне правопорушення (наприклад, ст. 258 – порушення правил користування річковими і маломірними судами).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення є короткими: 15, 7, 5, 3, 1 добу (ст. 277). Таке становище пояснюється тим, що адміністративні правопорушення здебільшого легко встановлюються і, як правило, не потребують багато часу для розслідування і розгляду порівняно з кримінальними справами [3].

У чинному законодавстві України виділено два головні види провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме: звичайне та спрощене.

Зазначимо також, що у більшості справ здійснюється звичайне провадження, яке детально регламентовано чинним законодавством. Передбачено складання протоколу, який визначає: зміст, запобіжні заходи і порядок їх застосування; права і обов'язки учасників провадження; порядок розгляду справ; факти, обставини, що є доказами.

Щодо невеликої кількості правопорушень, прямо передбачених ст. 258 КУпАП застосовується спрощене провадження. В даному випадку використовують мінімальну кількість процесуальних дій. Не складається протокол про правопорушення, посадова особа, що виявила правопорушення, приймає і виконує рішення про накладання і стягнення (штрафу або ж попередження) [3].

Квитанція про сплату видається порушникові у випадку стягнення штрафу. Оформлення попередження здійснюється або шляхом

вручення письмового попередження за встановленою формою, або усного попередження.

Треба зазначити, що у разі коли порушник перелічених норм заперечує накладене на нього стягнення, то складається протокол про адміністративне правопорушення і провадження здійснюється у звичайному порядку.

Отже, провадження у справах про адміністративні правопорушення є своєрідним правовим інститутом, у відповідності до якого здійснюється регулювання процесуальних адміністративно-деліктних відносин і забезпечується вирішення адміністративних справ, і разом із тим попередження адміністративних правопорушень.

Резюмуючи вищевикладене можна стверджувати, що провадження у справах про адміністративні правопорушення це певна низка послідовних дій органів державного управління (посадових осіб), юрисдикційних органів, а в окремих випадках й інших суб'єктів, що відповідно до норм адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності та на забезпечення виконання винесеної постанови.

Список використаних джерел:

1. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1995. 78 с.
2. Ковалів М.В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 240–248.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Рада УРСР. URL: <http://zakon.nau.ua> (дата звернення: 03.10.2021).
4. Провадження в справах про адміністративні правопорушення. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_4.html (дата звернення: 02.10.2021).
5. Тащишин І. Б. Адміністративне право України : навч. посібник. Львів : Новий світ, 2011. 308 с.

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Лазаренко К.О.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

**НЕПОМ'ЯКШУВАНЕ ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

Вважаємо, що дана тема надзвичайно актуальна, враховуючи те, що Європейський суд з прав людини визнав порушення зобов'язання Україною за ст.3 ЄКПЛ у зв'язку з відсутністю можливості пом'якшення довічного позбавлення волі, а сама проблема досі потребує якнайшвидшого вирішення на законодавчому рівні.

ЄСПЛ розглядав в ряді справ застосування довічного позбавлення волі в контексті дотримання прав людини, гарантованих статтею 3 ЄКПЛ. Важливим є рішення ЄСПЛ від 9 липня 2013 року у справі «*Vinter And Others v. The United Kingdom*», в якому суд навів ключові для розуміння даної проблеми аргументи, а саме: засуджений не може бути ізольований, якщо нема обґрунтованих пенологічних підстав для цього; оскільки баланс між підставами ізоляції може бути динамічним, то необхідною є оцінка факторів чи змін при перегляді обґрунтованості продовження ізоляції. Крім того, у вищезазначеному рішенні акцентується увага на виправній цілі позбавлення волі, а відтак неприйнятним є варіант відсутності у особи шансу повернути собі свободу. При цьому засуджений з самого початку відбування покарання має право знати, що він повинен робити, аби врешті-решт була розглянута можливість його звільнення, та чи можливо клопотати про це. Інакше за відсутності передбачених механізмів перегляду рішення про ізоляцію засудженої особи до довічного позбавлення волі на рівні національного законодавства порушення

зобов'язання за ст. 3 ЄКПЛ державою-учасницею буде мати місце безпосередньо в момент призначення даного виду покарання [1].

У вищезгаданому рішенні також зазначалось про те, що в Україні не передбачено умовно-дострокового звільнення для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, а в рішенні *«Петухов проти України»* від 12 березня 2019 року ЄСПЛ детально проаналізував ситуацію, що має місце в нашій державі в частині непом'якшуваного довічного позбавлення волі. Відтак, суд встановив, що президентське помилування є єдиною можливістю пом'якшити покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні. Оскільки відповідно до статистичних даних в Україні було задоволено лише одне клопотання про помилування засудженої особи до довічного позбавлення волі на момент розгляду справи, а до змісту Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року, висловлено низку вагомих зауважень, суд дійшов до висновку, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника неможливо скоротити [2].

Таким чином, суд встановив, що характер порушення свідчить про необхідність впровадження реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі, тобто існує необхідність вжити поряд із заходами індивідуального характеру також і заходи загального характеру.

Перш за все, варто зазначити про додатковий індивідуальний захід, який вжив заявник після одержання позитивного рішення : відновлення попереднього юридичного стану шляхом повторного розгляду справи судом. Отож Велика Палата Верховного Суду здійснила перегляд судового рішення за виключними обставинами, проте залишила без задоволення заяви про перегляд вироку Апеляційного суду м. Києва, ухвали ВСУ та постанови ВС, аргументуючи це тим, що не встановлено порушень права заявника на справедливий суд, відтак порушення ст. 3 ЄКПЛ не є наслідком судових рішень, ухвалених на національному рівні і допоки не буде внесено змін до нормативно-правових актів законодавцем повторний розгляд справи не може бути адекватним способом поновлення прав заявника [3].

В академічному середовищі даний підхід ВП ВС викликає зауваження. Зокрема О.П. Кучинська, вказує, що такий підхід не забезпечить ефективний захист прав засудженого, не надасть йому необхідних юридичних гарантій та буде суперечити висновкам, викладеними ЄСПЛ у справі «Петухов проти України». Окрім цього, в такому разі Україна не усуне допущені нею порушення Конвенції, що, вочевидь, призведе до масового звернення довічно засуджених осіб до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав на підставі порушення Україною статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4].

Конституційний суд України у рішенні від 16 вересня 2021 року визнав положення ст. 81 та ст. 82 КК неконституційними, оскільки довічне позбавлення волі особи без подальшої можливості її звільнення означає урівняння строку довічного позбавлення волі з позбавленням волі до завершення природного життя людини, а отже, заперечує не тільки мету покарання, а й саму сутність людської гідності, ставить під сумнів її абсолютний характер та становить порушення позитивного обов'язку держави захищати гідність людини, а отже, не відповідає частині першій статті 3, статті 23, частині другій статті 28, частині третій статті 63 Конституції України [5].

Доволі неоднозначно КСУ сформулював наступну тезу: при цьому потрібно враховувати, що заміна невідбутої частини покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням не має бути передумовою умовно-дострокового звільнення. На нашу думку, дане положення можна розуміти по-різному, як-от: 1) для застосування умовно-дострокового звільнення до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, не є обов'язково попередньо здійснити заміну вищезгаданого виду покарання на позбавлення волі на певний строк; 2) неможливим є автоматичне застосування умовно-дострокового звільнення до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, після заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк без врахування пенеологічних підстав, визначених законом.

Щодо вирішення питання законодавчого врегулювання умовно-дострокового звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, можемо зазначити основні підходи, що склались і викладені

вони у законопроекті № 4049 від 03.09.2020 року та у проекті нового Кримінального Кодексу України.

У законопроекті № 4049 від 03.09.2020 року пропонується передбачити можливість заміни довічного позбавлення волі позбавленням волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання, при цьому застосування умовно-дострокового звільнення буде можливим після фактичного відбування засудженим не менше трьох чвертей строку покарання, яким суд замінить довічне позбавлення волі [6].

Інший підхід пропонується у проекті нового Кримінального Кодексу України та полягає у можливості суду за згодою особи, що відбуває довічне ув'язнення, зупинити виконання покарання після відбуття нею двадцяти п'яти років ув'язнення, застосувавши пробацію на строк від 8 до 10 років. У разі невиконання пробаційних обов'язків довічне ув'язнення звертається до виконання [7]. На нашу думку, позитивним є чітке визначення в даному проекті критеріїв зупинення виконання покарання, на чому наголошувалось і в рішенні ЄСПЛ.

Вважаємо, що Положення про порядок здійснення помилування може бути удосконалено в першу чергу шляхом доповнення вимогою обґрунтування та оприлюднення рішень за клопотаннями про помилування Комісією у питаннях помилування та Президента України і перегляду положення, згідно з яким особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин.

Таким чином, непом'якшуване довічне позбавлення волі свідчить про порушення Україною зобов'язання за ст.3 ЄКПЛ, що було визнано ЄСПЛ при розгляді ряду справ. Хоч додатковий індивідуальний захід, який вжив заявник після одержання позитивного рішення у справі *«Петухов проти України»* не забезпечив відновлення його попереднього юридичного стану, важливим для нашої держави є виправлення системної проблеми шляхом внесення змін до законодавства.

Список використаних джерел:

1. Case of Vinter And Others v. The United Kingdom (Application no. 66069/09): Judgment European Court of Human Rights, 9 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108610>

2. Case of Petukhov v. Ukraine (Application no. 41216/13): Judgment European Court of Human Rights, 21 March 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text

3. Постанова ВП ВС від 08 липня 2020 р., справа № 1-42/2004. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90411145>

4. Кучинська О.П., Щиголь О. Забезпечення права засудженого на справедливий суд в аспекті перегляду судових рішень за виключними обставинами на прикладі рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 254–260.

5. Рішення Конституційного Суду України № 6-р(П)/2021 від 16 вересня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

6. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини : від 03.09.2020 р. № 4049. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69827

7. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС,
КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Єднак В.М.

*доктор юридичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

**ПРОБЛЕМНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ ОСОБОЮ
БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ**

Важливою запорукою верховенства права у будь-якій демократичній країні світу є дотримання права на свободу та особисту недоторканність особи, у тому числі під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідні обмеження основоположних прав будь-якої особи мають здійснюватись виключно на підставі Закону, мати співрозмірний характер та відповідати загальносуспільній меті, як то припинення правопорушення, запобігання вчиненню злочину, перешкоджання законній діяльності уповноважених осіб тощо.

Статтею 29 Конституції України закріплено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом [1].

Статтею 12 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено одну із загальних засад кримінального провадження – «Забезпечення права на свободу та

особисту недоторканність». Так, згідно вказаної норми, під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом [2].

Процесуальний порядок та підстави затримання осіб у кримінальному провадженні, у свою чергу, викладено у Параграфх 1 та 2 Глави 18 КПК України. У вказаних положеннях цілком детально та послідовно регламентовано діяльність правоохоронних органів, уповноважених на здійснення такої процесуальної дії як затримання особи.

Проте, чинним КПК України не досить вдало та чітко врегульованим є перелік підстав затримання особи без ухвали слідчого судді, суду уповноваженою службовою особою.

Так, частиною 1 статті 208 КПК України передбачено, що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України [2].

Проаналізувавши вказаний перелік випадків, за яких уповноважена особа має право затримати особу без ухвали слідчого судді або суду, привертає увагу другий пункт, у якому законодавець застосував термін «безпосередньо» при визначенні проміжку часу

після вчинення злочину, зі сплином якого особу можливо затримати законно.

Відповідно до визначення, яке міститься у Великому тлумачному словнику української мови термін «безпосередній» має такі значення: 1. Який не має проміжних ланок, здійснюється без посередництва когось, чого-небудь; прямий. 2. Зовсім близький, найближчий [3, с. 71].

Конкретних часових меж таке поняття не містить. Але можливо прийти до висновку, що визначення «безпосередньо» в часовому розумінні означає досить короткий проміжок часу між двома подіями, які відбуваються послідовно.

Таким чином, якщо детально тлумачити положення пункту 2 частини 1 статті 208 КПК України впливає, що уповноважені особи правоохоронних органів мають право затримати особу через дуже короткий проміжок часу після вчинення злочину за наявності відповідних підстав.

У той же час, на практиці розповсюдженими є випадки встановлення особи злочинця зі сплином декількох діб, тижнів або місяців після вчинення злочину.

Проте, прийняття рішення слідчим про затримання особи в порядку ст. 208 КПК України через тривалий проміжок часу після скоєння навіть особливо тяжкого злочину, виходячи із «букви закону», на сьогоднішній день є підставою для настання кримінальної відповідальності, зокрема, можуть бути предметом розслідування підрозділами Державного бюро розслідувань та кваліфіковані за ст. 371 КК України «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою» [4].

Так, вже існує, хоча і не усталена, слідча практика та наявні рішення слідчих ДБР, погоджені відповідно прокурором, про повідомлення про підозру, а також судові рішення про обрання запобіжних заходів слідчим органів Національної поліції, які приймали рішення в порядку ст. 208 КПК України після сплину значного проміжку часу з дня вчинення злочину [5; 6; 7].

Неможливість законного затримання правопорушника після сплину декількох діб після вчинення злочину, звичайно, може мати негативні наслідки для кримінального провадження, наприклад, його

втечу або інше перешкоджання діяльності органу досудового розслідування.

Таким чином, в умовах сьогодення існує невирішена проблема, пов'язана з необхідністю додаткового нормативного врегулювання підстав затримання уповноваженими особами без ухвали слідчого судді злочинців після вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996, в редакції від 03.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012, в редакції від 15.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001, в редакції від 15.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Ухвала слідчого судді Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 17.05.2019, судова справа № 320/264/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81823790>
6. Ухвала слідчого судді Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 12.11.2019, судова справа № 320/264/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85577644>
7. Ухвала слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 13.12.2019, судова справа № 766/20173/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86323478>

Назарчук М.С.

студентка,

Поліський національний університет

ПІДГОТОВКА І ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СЛІДЧИХ ЯК СПОСІБ УСУНЕННЯ ПОМИЛОК

Результати наукових досліджень, що проводяться відомими вченими-юристами і практиками, показують, що одними з найбільш значущих чинників, які впливають на вчинення слідчих помилок, є недоліки у професійній підготовці слідчих кадрів.

Удосконалення підготовки слідчих кадрів продовжує залишатися актуальною проблемою.

Її успішне вирішення вимагає докорінного поліпшення роботи по ряду взаємопов'язаних напрямків: від раннього професійного відбору майбутніх слідчих і підготовки їх в юридичних ВНЗ до вдосконалення системи підвищення кваліфікації слідчих в процесі практичної діяльності.

Можливі шляхи подолання помилок у кримінальному провадженні ми виявляємо в роботах таких вчених, як: Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, А. Д. Бойков, В. І. Власов, Н. Л. Гранат, Г. А. Зорін, Н. І. Клименко, А. Б. Соловйов, С. А. Шейфер та ін. Проте окремі сторони цієї проблеми до теперішнього часу залишилися недослідженими.

Метою даного дослідження є формування шляхів подолання слідчих помилок, ще на етапі підготовки майбутніх слідчих або ж за в процесі підвищення кваліфікації практикуючих слідчих.

Так, юридична спеціальність вже котрий рік підряд входить топ-5 найпопулярніших, відповідно ВНЗ щороку випускають велику кількість молодих спеціалістів [1].

Орієнтир молоді на свідомий вибір професії слідчого, працівника поліції, прокурора, судді і т.п. значною мірою визначається іміджем професій зазначених осіб. Видається актуальним, щоб перш за все з надр правоохоронних структур має йти не лише ініціатива і підтримка в створенні іміджу своїх професій, але і висвітлення

реальної роботи, необхідних знань і вмінь для того, щоб якісно виконувати завдання.

Так, вченими-юристами не раз висловлювалися пропозиції про встановлення системи відбору абітурієнтів юридичних ВНЗ і підбору кадрів правоохоронних органів на основі відповідності сформованого переліку якостей і здібностей фахівця конкретного профілю [2, с. 30]. В цьому допомогли б розроблені методики професійно-психологічного відбору абітурієнтів, які вступають на юридичні спеціальності, які б показували готовність та реальну можливість навчання, а потім і працевлаштування в правоохоронні органи.

Вважаємо, що ранній професійний відбір майбутніх слідчих передбачає активну участь в цьому кадрових служб судових і правоохоронних органів. У них є певний досвід формування резерву на висування працівників своїх структур на керівні, вищі посади.

За аналогією з цим необхідно формувати резерв з числа молоді для вступу на навчання до юридичні ВНЗ та подальшої роботи в правоохоронних органах. Для проведення цієї роботи потрібне вміле використання кадровими службами науково розроблених програм і методик виявлення осіб, які бажають працювати в правоохоронних органах і схильних за певними критеріями до подібного роду діяльності.

Наступним хочеться відмітити недоліки організації навчання в юридичних вузах, і в першу чергу – це відірваність навчання від практики. Удосконалення навчального процесу по кримінально-правовій (слідчо-криміналістичній, судово-прокурорській) спеціалізації необхідно коригувати в наступних напрямках:

1. Підвищення професійної майстерності професорсько-викладацького складу за рахунок їх інтенсивної науково-дослідницької діяльності в різних формах: вибіркових щорічних стажуваннях в якості слідчих, помічників прокурорів, прокурорів-криміналістів, заняттях приватною юридичною практикою щодо захисту і представництву учасників кримінального процесу в суді та ін.

2. Зміцнення матеріальної бази навчального процесу. Необхідно, щоб випускник юридичного вузу міг професійно працювати на комп'ютері, вправно володів навичками відеозйомки,

криміналістичною технікою, особливо допомагає в пошуку, експрес-аналізі речових доказів і слідів злочину.

3. На юридичному факультеті сучасного ВНЗ необхідні комп'ютерні аудиторії і бібліотеки, обладнані криміналістичні лабораторії (в тому числі і пересувні), полігони для огляду місця події, проведення слідчого експерименту, обшуку, перевірки показань на місці, обладнаний відповідно до чинного законодавства і сформованими традиціями судочинства зал судового засідання, архів з числа навчальних кримінальних справ.

Проте, остаточне формування молодого фахівця відбувається в процесі роботи в правоохоронних органах. Занурившись з перших же днів в значний за обсягом працю, випускник ВНЗ сприймає насамперед методи і стиль діяльності, що склалися в колективі, переймає досвід колег по роботі, особливо свого наставника, керівника.

Цей процес складний, оскільки йде інтенсивне накопичення молодим фахівцем практичних навичок. Виникають і психологічні труднощі, пов'язані з входженням в нове середовище, з необхідністю приймати самостійні рішення і нести за них персональну відповідальність. Становище ускладнюється в тих випадках, коли випускник стикається на практиці з явищами, про які при його навчанні у ВНЗ йому не було відомо, а в боротьбі нового зі старим, законного і незаконного, гуманного і антигуманного не кожен виявляється здатним протистояти складеним стереотипам відносин, проявити принциповість у відстоюванні своєї позиції, піти на конфлікт заради торжества законності і справедливості. Саме це призводить часом до того, що молодий фахівець сприймає не тільки позитивну, а й негативну практику, стає продовжувачем поганих традицій [3, с. 107].

У той же час деяким молодим фахівцям не вистачає самокритичності в оцінці своєї роботи, прагнення розібратися в справі досконально, вміння усвідомити і вчасно виправити свої помилки, які об'єктивно невиключаються на перших порах роботи. У зв'язку з цим інститут стажування молодих фахівців-слідчих під керівництвом їх досвідчених колег набуває особливої значущості в

підвищенні кваліфікації (а точніше, досягненні належної кваліфікації), слідчих в процесі їх практичної діяльності.

Звісно ж, що у всіх відомствах стажування повинна завершуватися складанням іспиту. Іспиту повинна передувати перевірка роботи стажиста авторитетною комісією, що складається з досвідчених практичних і наукових працівників.

У порядку підготовки до іспиту стажист повинен представити реферат, який свідчить про вміння осмислювати їм теоретично ті чи інші питання практики. Це служило б стимулом до вивчення літератури за фахом, вивчення та узагальнення практики.

Важливо, щоб іспит приймався публічно, в присутності всіх працівників відповідної установи, де проходив стажування випускник, щоб всі могли взяти участь в обговоренні достоїнств і недоліків молодого фахівця. Успішне складання іспиту було б формальною підставою для подання молодого фахівця до призначення на відповідну посаду.

Крім стажування молодих фахівців, широкого залучення їх до участі в розслідуванні кримінальних справ в складі слідчих груп і бригад разом з досвідченими слідчими-професіоналами, вимагають подальшого вдосконалення виправдані часом такі форми підвищення кваліфікації, як самоосвіта, виконання індивідуальних навчальних завдань, проведення навчальних семінарів, конференцій з обміну досвідом роботи та ін.

Можемо відмітити і той факт, що через фінансові труднощі в останні роки працівники судово-правоохоронних органів практично перестали випускати професійні газети і журнали, що представляється явно негативним фактором, який впливає на якість їх діяльності. Здається, що подібне рішення про оплату практичним працівникам підписки на юридичну періодику доцільно прийняти і керівництвом судово-правоохоронних органів. А в самих судово-правоохоронних установах дуже важливо мати належно укомплектовані відповідним законодавством кабінети, бібліотеки наукової та спеціальної юридичної літератури.

Таким чином, ми вважаємо, що найефективніше усунення слідчих помилок є не їх виправлення, а недопущення до них. Запропоновані в дослідженні шляхи подолання слідчих помилок на перший погляд

можуть здатися простими, проте, навіть їх реалізація дозволить підвищити і якість роботи слідчих органів і сам престиж професії і звання.

Список використаних джерел:

1. Які найпопулярніші спеціальності серед вступників. Рейтинг Міносвіти. BBCNews. Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-57932905> (дата звернення: 17.09.2021).
2. Любавин А.А. О некоторых негативных факторах в подготовке следственных кадров и путях ее совершенствования. Проблемы повышения уровня подготовки специалистов для работы в органах предварительного следствия. Л.–Уфа, 1991. 76 с.
3. Мілорадова Н.Е. Проблемні питання професійного розвитку слідчих органів досудового розслідування національної поліції України. *Право і безпека*. 2019. № 1(72). С. 104–110.

Філатова-Степанова В.І.

*судовий експерт сектору трасологічних досліджень,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС*

ЗНАЧИМІСТЬ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Будь-який злочин супроводжується певними змінами у навколишньому середовищі. Саме такі зміни і є слідами злочину. Слід являє собою відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту. У широкому розумінні слід утворюється в результаті механічної контактної взаємодії двох об'єктів. Один з них утворює слід і називається слідоутворюючим. Об'єкт, на якому утворюються сліди, – це слідоприймаючий об'єкт, або слідоприймаюча поверхня. Ділянки поверхні слідоутворюючого та слідоприймаючого об'єктів, якими вони доторкалися під час утворення сліду, називаються контактними поверхнями.

Історично використання слідів з метою розкриття злочинів відомо з давніх часів (особливо це стосується держав Стародавнього Сходу: Індії, Китаю, Камбоджі, Японії). Ще у сивій давнині для розслідування злочинів та розшуку злочинця запрошували добре обізнаних осіб – мисливців, слідопита, лікарів та інших «фахівців», які допомагали знаходити злочинців за допомогою залишених слідів [1, с. 26].

Навіть у глумачному словнику української мови слід означає: відбиток ноги чи лапи на якій-небудь поверхні; заглибини, смуги і т. ін., що залишаються на якійсь поверхні чи в просторі від переміщення чогось, свідчить про щось; характерний відбиток, який з'явився внаслідок чогось; наслідок чієїсь діяльності, якої-небудь події і т. ін. [2].

Щодо визначення поняття «слід» у криміналістиці існують деякі протиріччя між вченими. Так, І.М. Якимов називав слідом відбиток предмета на будь-чому, що дозволяє судити про його форму або призначення. С.М. Потапов вважав, що слід – це відображення на матеріальних предметах ознак явищ, причинно пов'язаних із розслідуваною подією [3, с. 78]. У сучасній криміналістиці поняття сліду розглядається за кількома аспектами. У широкому розумінні слід – це результат будь-якої матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок учинення злочину: матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший; поява чи зникнення тих чи інших предметів, порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, загублені злочинцем на місці події власні речі, фрагменти розбитого віконного скла). Сліди в широкому розумінні охоплюють: комплекси елементів, властивих певним подіям (сліди дорожньо-транспортної пригоди, сліди пожежі тощо); зміни обстановки (поява або зникнення предметів, зміна їх місця розташування); зміна вигляду або стану предмета (зламаний замок). На сучасному етапі розвитку криміналістики як сліди розглядаються: звукові сліди, запахові сліди, сліди-мікрочастки, сліди-речовини, сліди генетичного коду людини.

Традиційно трасологія вивчає сліди тільки у вузькому розумінні, а саме – матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо

широке розповсюдження: це сліди рук людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо. Сліди-відображення є основним предметом вивчення у трасології.

Трасологія базується на таких наукових положеннях:

– всі об'єкти матеріального світу є індивідуальними. Кожний об'єкт індивідуальний і тотожний тільки самому собі. Індивідуалізація об'єкта здійснюється за збігом загальних і окремих ознак;

– за певних умов зовнішня будова одного об'єкта може відбитися на іншому. Точність відображення залежить від фізичних властивостей слідоутворюючого і слідосприймаючого об'єктів, механізму слідоутворення. За матеріально-фіксованими слідами можлива ідентифікація (встановлення тотожності) об'єкта, який їх залишив;

– відносна стійкість об'єктів, які залишають свої сліди. Об'єктами механічної контактної взаємодії можуть бути тільки тверді тіла, які мають доволі стійкі зовнішні ознаки;

– відбиття у сліді зовнішньої будови предмета є перетвореним (має вид негативу). У сліді ознаки зовнішньої будови предмета переважно мають дзеркальне відображення [4, с. 58].

Незважаючи на склад злочину, будь яке скоєне правопорушення залишає за собою сліди. Залишені сліди можуть бути видимі, маловидимі або ж невидимі. Видимі сліди це ті, які добре помітні неозброєним оком і виявляються без яких-небудь спеціальних прийомів (об'ємні сліди знаряддя злому па перешкоді, слід шини колеса автомобіля, пляма крові тощо). Маловидимі і невидимі це ті, які виявляються за допомогою спеціальних прийомів та засобів. Для виявлення маловидимих (сліди рук на твердих і гладких поверхнях, сліди-накладення волокон тканини) і невидимих (сліди рук на папері) слідів використовуються додаткове освітлення, найпростіші оптичні прилади (збільшувальне скло), а також механічний і хімічний вплив спеціальними засобами-порошками, парами, реагентами.

Слід зазначити, що саме завдяки знанням з трасології можна встановити:

1. Механізм та умови, за яких виникає слід в процесі скоєння правопорушення злочинцем.

2. Встановити певні обставини події на місці злочину.
3. Групову належність чи окремі ознаки об'єкта, який залишив слід.
4. Є змога індивідуалізувати об'єкт, який залишив слід.

Наукові засади криміналістичної трасології утворюють положення діалектики про індивідуальність, у тому числі зовнішньої будови, відносну стійкість об'єктів матеріального світу, здатність їх відображати та відображатися під час взаємодії, зокрема у вигляді слідів-відображень тощо.

До наукових засад також належать дані теорій криміналістичної ідентифікації, встановлення групової належності та криміналістичної діагностики, криміналістичних учень про механізм слідоутворення, про ознаки об'єктів тощо; дані природничих і технічних наук. Систему трасології утворюють:

- вчення про сліди і слідоутворення;
- вчення про дослідження слідів-відбитків; слідів-предметів; слідів-речовин;
- способи і методи виявлення, фіксації та вилучення слідів;
- вчення про дослідження речовин як трасологічних слідів злочину [5, с. 69].

Влучно зазначає І.І. Пророков: «знання механізму утворення слідів, їх класифікації дозволяє судити про спосіб вчинення певних дій, результатом яких дані сліди є, і про особливості об'єктів, що утворили ці сліди» [6, с. 7], тобто знання механізму утворення слідів є необхідною передумовою отримання доказової інформації.

Проаналізувавши сучасну літературу і розвиток науки у сфері криміналістики можна зробити висновок, що незважаючи від виду і типу слідоутворюючих об'єктів, а також від властивостей і особливостей слідосприймаючих поверхонь у них є спільний механізм слідоутворення, що призводить до можливості здивитися у суть сліду як об'єкта пізнання, виявити його генезис і, отже, пояснити його, тобто вирішити завдання науки. В основі розуміння механізму слідоутворення відбувається розвиток практичного дослідження слідів і не важливо чи це сліди взуття, зброї, автомобільної шини або ж відтиски печаток. Визначення слідів має вагоме значення у розкритті кримінальних правопорушень, оскільки допомагає

встановити окремі обставини злочину, знаряддя вчинення злочину, обставини та події за яких було скоєно правопорушення та, головне, отримати відомості про суб'єкта, який його скоїв.

Список використаних джерел:

1. Салтєвський М.В. Криміналістика : Підручник : У 2-х ч. 4.1. – Х.: Консум, Основа, 1999. – 416 с.
2. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/slidy#:~:text>
3. Криміналістика : підручник / [Берназ В.Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2011. – 665 с.
4. Криміналістика : підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
5. Криміналістика : курс лекцій / І.І. Когутич. – Київ: Атіка, 2008. – 888 с.
6. Прокопов І.І. Общее положение трасологии / И.И. Прокопов // Криминалистическая экспертиза, 1968. – Вып. 6.
7. Бойко О.Д. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид., вип., доп. / О.Д. Бойко. – К.: Академ видав, 2007. – 688 с.

Храпицька М.О.

студентка,

Науковий керівник: Кармазіна К.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ІНФОРМУВАННЯ ПРО ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Право на примирення є важливим правом як потерпілого, так і підозрюваного (обвинуваченого), спрямованим на відновлення стану, який існував до моменту вчинення кримінального правопорушення. Якщо для потерпілого це можливість отримати відшкодування завданої йому шкоди, то для правопорушника – це шанс виправитися та повернутися на шлях законослухняного громадянина, не зазнавши

деструктивного впливу пенітенціарної системи на його життя. Помітну роль у процесі примирення на етапі досудового розслідування відіграє прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Серед тих функцій прокурора, які спрямовані на забезпечення можливості примирення потерпілого та правопорушника, інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) є надзвичайно важливим, адже, фактично, створює належне підґрунтя для початку примирних процедур. Актуальність роботи обумовлена потребою у належному закріпленні механізму інформування сторін задля забезпечення ефективної реалізації права на примирення. Метою роботи є дослідження нормативного регулювання порядку інформування сторін про право на примирення на предмет його достатності та визначення можливих шляхів його вдосконалення.

Інформування сторін про можливість примирення має досить обмежений характер, і з аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) ми можемо дійти висновку, що таке інформування охоплює собою лише окремі категорії кримінальних правопорушень. Так, обов'язок прокурора проінформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення визначений лише для тих кримінальних проваджень, в межах яких можуть бути реалізовані інститути звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, чи укладення угоди про примирення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК України) можливе лише щодо кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів, вчинених особою вперше, крім корупційних кримінальних правопорушень [1, ст. 46].

Укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) можливе у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення [2, ст. 469].

Отже, таке нормативне регулювання виключає інформування про право на примирення у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Розуміючи, що деякі склади злочинів за своєю сутністю виключають можливість проведення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) будь-яких зустрічей та перемовин, вважаємо за необхідне звернути увагу на іншу проблему, яка супроводжує кримінальний процес в Україні сьогодні.

Одним з найбільш важливих прав для потерпілого від кримінального правопорушення є його право на відшкодування завданої шкоди [2, ст. 56]. Разом з тим, статистичні дані свідчать про те, що в середньому біля 40% осіб, визнаних потерпілими від кримінальних правопорушень, не отримали жодного відшкодування завданої їм шкоди [3, с. 6].

Така проблема не може залишатися поза увагою законодавця, і одним із можливих шляхів її принаймні часткового вирішення видається поширення загального обов'язку прокурора інформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про можливість примирення і залучення для цього незалежного професійного посередника, про процесуальні наслідки такого примирення (у тому числі – врахування відшкодування шкоди в якості обставини, що пом'якшує покарання) *незалежно* від ступеню тяжкості кримінального правопорушення. Розуміння підозрюваним (обвинуваченим) позитивних наслідків вжитих ним заходів до примирення з потерпілим та для відновлення стану, який існував до вчинення кримінального правопорушення, може стати стимулюючим фактором до відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі, у тих кримінальних провадженнях, в яких звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням чи укладення угоди про примирення є неможливими.

Окрім того, що на сьогодні примиренню у кримінальному провадженні присвячені лише окремі норми, які визначають порядок застосування вищерозглянутих пільгових інститутів кримінального процесу, навіть стосовно них спостерігається різний підхід законодавця до регулювання повноважень прокурора.

Так, у кримінальних провадженнях, в яких можливе укладення угоди про примирення, прокурор інформує потерпілого та

підозрюваного (обвинуваченого) про їхнє право на примирення і механізм його реалізації. У свою чергу, у кримінальних провадженнях, в яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, прокурор інформує лише підозрюваного (обвинуваченого), щодо якого передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених Кримінальним кодексом України дій, про право на таке звільнення [2, ст. 469; 2, ст. 285].

Принциповою проблемою правового регулювання обов'язку прокурора з інформування сторін про право на примирення є те, що у статтях, присвячених звільненню особи від кримінальної відповідальності та угодам про примирення, прямо не визначено момент, коли осіб має бути проінформовано, і закон не пов'язує його з моментом набуття відповідного процесуального статусу – потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого. Більше того, у статтях щодо звільнення від кримінальної відповідальності навіть не визначено, на якому етапі досудового розслідування особу має бути проінформовано про можливість такого звільнення, оскільки відповідна норма містить формулювання «особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення» [4, с. 95–96].

Окрім цього, у наведених статтях спостерігаються досить широкі, і, водночас, недостатньо чіткі формулювання щодо обсягу і змісту інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення, і, що є надзвичайно важливим, про правові наслідки такого примирення. Ми можемо також побачити, що прокурор інформує потерпілу особу лише про можливість укладення з підозрюваним угоди про примирення. У випадку звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим законодавець зауважує саме на згоді підозрюваного (обвинуваченого), а не на примиренні сторін, яке покладене в основу такого звільнення.

Водночас із цим далі КПК України вимагає з'ясування прокурором думки потерпілого про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності перед направленням відповідного клопотання до суду, що є цілком логічним і правильним, проте не

відповідає на питання, чому ж потерпіла особа не інформується про право на примирення у таких кримінальних провадженнях, з урахуванням того, що право на примирення є правом саме потерпілого, і у примирних процедурах з об'єктивних причин інтересам потерпілого має бути приділено більше уваги, в тому числі й з боку законодавця.

Ці нормативні розбіжності мають значення не лише з концептуальної, але й з практичної точки зору, оскільки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням має для потерпілої особи найбільші переваги: вона може отримати відшкодування завданої їй шкоди навіть швидше, ніж у випадку укладення угоди про примирення, адже на момент складення прокурором відповідного клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, як зауважується у працях науковців, шкода вже має бути відшкодована [5, с. 280].

Таким чином, попри надзвичайно важливе значення, яке має належне інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) для подальшого проведення примирних процедур, ми бачимо наявність таких прогалин у правовому регулюванні, які призводять до того, що сторони дізнаються про свої процесуальні права, пов'язані із примиренням, вже після направлення обвинувального акту до суду чи на початку судового розгляду. Тому ми пропонуємо приділити належну увагу визначенню у КПК України строків та порядку інформування сторін. Також важливим і необхідним кроком для поширення примирних процедур є відмова від прив'язки інформування про право на примирення до окремих категорій кримінальних правопорушень та встановлення загального обов'язку прокурора інформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення незалежно від можливості звільнення правопорушника від кримінальної відповідальності чи укладення угоди про примирення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.02.2021).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.02.2021).

3. Татарин І.І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 184 с.

4. Храпицька М.О. Повноваження прокурора при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим. *Актуальні питання сучасного державотворення: проблеми та перспективи (присвячена пам'яті заслуженого юриста України Григорія Ісаковича Гінзбурга)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 21 січня 2021 р. Чернігів, 2021. С. 95–98.

5. Яловенко-Трущенко В.В. Примирення винного з потерпілим: процесуальні основи реалізації кримінально-правових норм. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 278–283.

Хрякова Н.О.

студентка I курсу магістратури,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Ефективність та якість судочинства, діяльності судової системи – є невід'ємною складовою якості та ефективності державної діяльності вцілому, оскільки судова влада є однією із трьох гілок влади. Зростання ефективності судової діяльності прямо пропорційне зростанню довіри громадян до судочинства, віри у панування верховенства права у державі.

Загальнонаукова інтерпретація ефективності полягає у тому, що вона розглядається як явище, що відбиває співвідношення між ціллю її заснування та результатом функціонування. Під ефективністю судової системи слід визначити здатність судової влади здійснити судові провадження розумні строки за дотримання принципів справедливості та законності судочинства, а також, забезпечуючи

права особистості, та повне та швидке виконання прийнятих судом рішень.

Ефективність судової діяльності є різноплановим явищем, яке включає як зовнішні аспекти її підвищення (наприклад, державне фінансування, чітка законодавча база діяльності суду), так і внутрішні (зокрема дієве адміністрування у суді, наявність достатнього матеріально-технічного забезпечення діяльності суддів). Існують різноманітні критерії для визначення ефективності судової діяльності, зокрема можна виділити скільки часу потрібно на розгляд справ, якою є кількість справ, розгляд яких не закінчено, якість виконання прийнятих суддею рішень, наскільки значним є штат технічних працівників, кількість і якість інфраструктур (з окремим урахуванням приміщень та інформаційних технологій) тощо.

Стандарти ефективності, які сформовані на міжнародному рівні, є тими керівними напрямками подальшого розвитку судової реформи в Україні, що допоможуть сформувати у державі досконалу судову систему та як результат подолати кризу судової системи, на яку неодноразово у своїх рішеннях звертав увагу ЄСПЛ (наприклад, «Волков проти України»). У міжнародних актах неодноразово закріплюється важливість ефективної суддівської діяльності. Так, для прикладу, у ст. 6 (яка має назву «Ефективність») Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленої 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) відзначається, що суддя має ефективно і старанно виконувати свої обов'язки без будь-яких невиправданих затримок [1].

Основоположним актом європейського рівня, що закріплює стандарти ефективності є Рекомендація CM/Rec (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на засіданні заступників міністрів). У Розділі V – незалежність, ефективність і ресурси, вказується, що для захисту прав та свобод осіб, а також для правової визначеності у державі необхідною умовою є дієвість суддів та судової системи. Дієвість – це прийняття якісних рішень упродовж розумного терміну після справедливого розгляду справ. Судді зобов'язані забезпечувати ефективне управління справами, за які вони несуть відповідальність,

включаючи виконання рішень, які входять до їх юрисдикції. Органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов'язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів [2].

Також у даній рекомендації звертається увага, що для підвищення ефективності судової системи держава має забезпечувати судову систему необхідними для її функціонування матеріально-технічними та інформаційними ресурсами, сприяти адмініструванню судів, а також впроваджувати системи оцінювання суддів органами судової влади [2].

Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності вказує, що ефективність судової системи також вимагає від суддів високого рівня професійної свідомості. Для забезпечення цього судді повинні мати належну кваліфікацію, що має досягатися шляхом навчання та подальшого підвищення рівня власних професійних компетентностей [3, с. 128].

Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій (прийнятий КРЕС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7-9 листопада 2011 року) також звертає увагу на стандарти, які можуть підвищити ефективність судової діяльності. Так, використання ІТ покращує доступ до судочинства, а також підвищує його ефективність та прозорість. Тому в рекомендації КРЕС йдеться про те, що доступ до судочинства має покращуватися, в тому числі, і за рахунок використання ІТ, тому держави повинні проявляти для досягнення цього відповідну фінансову підтримку [3, с. 288].

Висновок № (2013) 16 Про відносини між судьями та адвокатами, прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЕС (м. Страсбург, 13-15 листопада 2013 р. також відзначає, що конструктивні відносини між судьями та адвокатами покращать якість та ефективність здійснення судочинства, оскільки це допоможе досягнути справедливого вирішення спору відповідно до закону в розумні строки [3, с. 561].

У випрацюванні стандартів ефективності правосуддя важливу роль відіграє Європейська комісія з питань ефективності судочинства (СЕРЕЈ) (<https://www.coe.int/en/web/cepej/home/>). Метою СЕРЕЈ є підвищення ефективності та функціонування правосуддя в державах-членах, а також розвиток та впровадження інструментів, прийнятих Радою Європи з цією метою. Завданнями цієї організації є аналіз результатів діяльності судової системи та виявлення труднощів, з якими вона стикається, а також визначення конкретних шляхів її вдосконалення.

У часи пандемії актуальність підвищення ефективності судової діяльності у рамках державної політики постала особливо гостро. Так, 10 червня 2020 року у місті Страсбург СЕРЕЈ було підготовано Декларацію СЕРЕЈ «Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї». В ній вказується, що «криза не може бути виправданням недоліків судової системи, тим паче, зниження стандартів або порушення правових гарантій. Така криза у сфері охорони здоров'я може повторитися. Судові системи мають бути готовими, зокрема, коли мова йде про ефективні рішення для забезпечення безперервності роботи судів та доступу до правосуддя з дотриманням прав людини». Дана Декларація звертає увагу на важливі принципи, які мають дотримуватися за для досягнення ефективності правосуддя у тому числі і в кризовий час: дотримання основоположних прав та свобод громадян; доступ до правосуддя (має бути наявним не зважаючи на карантин); забезпечення безпеки осіб (забезпечення охорони здоров'я і безпеки усіх працівників системи правосуддя, а також відвідувачів судів); моніторинг документообігу, якості та виконання (голови судів, судді та органи, відповідальні за організацію роботи судів, повинні продовжувати здійснювати моніторинг і управління справами відповідно до своїх обов'язків навіть дистанційно); кіберправосуддя (звернення до інформаційних технологій); навчання (підвищення кваліфікації у судах необхідно адаптувати до потреб, що виникають, включаючи застосування ІТ); прогресивне правосуддя (пандемія COVID-19 стала приводом для впровадження інноваційного порядку дій в надзвичайних ситуаціях, тому необхідно

розробити стратегію трансформації судової влади з метою застосування переваг нещодавно прийнятих рішень) [4].

Таким чином, ефективність судової діяльності – ключовий аспект у підкресленні особливої та засадничої ролі суду в суспільстві, оскільки є індикатором для визначення результативності та якості правосуддя у державі. А стандарти ефективності судової діяльності у міжнародному просторі є так званою «дорожньою картою» для формування прогресивного судочинства з пануванням верховенства права і законності у державі та справедливого судового провадження.

Список використаних джерел:

1. Загальна (Універсальна) хартія судді: прийнята та ухвалена Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) від 17.11.1999 року // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (дата звернення: 07.12.2020).

2. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: прийнято та ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text (дата звернення: 07.12.2020).

3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.

4. Декларація СЕРЕЖ «Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї» від 10 червня 2020 року // European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b> (дата звернення: 07.12.2020).

Наукове видання

СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація:
73021, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 26.10.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,81. Тираж 100. Замовлення № 1021/09.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.